

M. ŞEHMUS GÜZEL

SÖZ SÖYLEŞİ YÖNTEM

ekitap.ayorum.com

M. ŞEHMUS GÜZEL
SÖZ SÖYLEŞİ YÖNTEM

ekitap biçiminde sunumu: Temmuz 2020

Yapıt: M. Şehmus GÜZEL

Teknik yönetmen ve kapak: Ferruh DİNÇKAL

Dizgi : MŞG

İSBN : Belki gelecek. Belki gelmeyecek. Zamana, duruma, gelişmelere bağlı.

Bu yapıtın yayın hakları yazarına aittir.

Kitaptan edinmek için iletişim :
ekitap.ayorum.com deyin, tıklayın, “indirin”,
götürün.

Hediyemizdir.

İÇİNDEKİLER

<i>SUNU</i>	6
<i>KORONAMETRİK SÖYLEŞİ</i>	7
<i>SÖZ/SÖZÜN ÖZÜ</i>	15
<i>SÖZ-ÜN GÖSTERİLMESİ</i>	24
<i>GÖRSEL VE İŞİTSELİN ÖNEMİ</i>	28
<i>TARİH VE ANI (LAR)</i>	33
<i>ÖRNEKLER</i>	40
BÜLENT ECEVİT’LE SÖYLEŞİ, 10 Mayıs 1989: DÜNDEN BUGÜNE İŞÇİ HAREKETİ	40
EDİLGİN TOPLUMDA İŞÇİ HAREKETİ	44
SENDİKALARDA DEMOKRASİ YOK.....	47
SENDİKALAR DIŞI EYLEMLER	49
BİR MAYIS 1989	51
TÜRKİYE İŞÇİ HAREKETİNİN TARİHİ	57
“1 MAYIS YERİNE 24 TEMMUZ”: HAKLAR TANINDI MI? SINIRLANDI MI?	63
İŞÇİLER SAHAYA İNMELİ.....	68
İŞÇİ MÜCADELESİ VE HAKLARIN TANINMASI	73
İŞÇİLER HAKLARINA SAHİP ÇIKMALI	81
SENDİKA BÜROKRASİSİ	82

ÇALIŞMA BAKANI OLARAK ECEVİT	84
1974'TEN 1989 TÜRKİYE'SİNE: KABUSTAN ÇIKIŞ?	87
<i>MUSTAFA B. YALÇINER : M. ŞEHMUS GÜZEL İLE BİR MEKTUP SOHBET</i>	<i>90</i>
<i>M. ŞEHMUS GÜZEL İLE SÖYLEŞİLER : VİR-GÜL-ÜNE DOKUNMADAN ÜZERİNE SÖYLEŞİ.....</i>	<i>99</i>

SUNU

Söz, sözün özü, görsel ve işitselin önemi, söz-ün gösterilmesi ve sözlü tarih konularında hepimiz katkıda bulunabiliriz, herkes bir şeyler yapabilir:

Söyleşilere yeni söyleşiler ekleyerek. Böylece zengin bir söyleşi ve sözle anlatılanlar hazinesi oluşturabiliriz.

Hele korona belası süresince evde mahkum kalan, tek başlarına bırakılan yaşlılar için belki yeni bir anlatma eylemi olanağı yaratma sansımız da varsa. Evet yaşlılar unutuluyorlar. Unutulanların oysa anlatacakları dünya kadar şey var. İşte onlara kulak kabartmak için de sözün kaydı ve gösterilmesi ve sözlü tarihin geliştirilmesi önem kazanıyor.

Sözlü tarihin resmi tarihte değinilmeyen, unutulan, esgeçilen noktaları, olayları, isimleri ve kahramanarı ortaya çıkaracağını da unutmadan.

Bu meseleleri, yöntemiyle ve birkaç örneğiyle bu çalışmada sunmak istiyorum.

Kimi daha önce yayınlanan makalelerden ve söyleşilerden oluşan bu çalışmanın amacı bu konuda yol açıcı olabilmektir. Bundan sonrası herbimize kalıyor.

Paris, 14 Temmuz 2020.

KORONAMETRİK SÖYLEŞİ

Mina Urgan, Bir Dinozorun Anıları'nda bir yerde aynen şunları yazıyor: “Belleksiz bir toplum olmamızı önlemek için, herkesin anılarını yazmasını yararlı buluyorum.”

Bu son derece yerinde bir tavsiye. Bunu daha önce ve daha sonra ben de ve uzun yıllardan beri yorulmadan bütün eşe, dosta önerdim ve hala öneriyorum. Burada bunu yineliyorum. Bu çalışma bu amaçta da yönelik.

Ancak gerçekçi olmak lazım, geçen zaman içinde gördüm ve gördük: Türkiye’de anılarını yazmak meraklısı çok değil. Söze dayalı, herşeyi sözle aktarmaya alışkın olduğumuz için sözün yeteceğini sanıyoruz. Bunun özünde eleştirilecek hiç bir yanı da yoktur. Ve hatta ne iyi ki ve hiç olmazsa bunu bilebiliyoruz bile diyebiliriz. Ancak sadece bununla yetinilmesi sorun yaratıyor. Kaçımız örneğin nene ve dedemizin, ana ve babamızın sesini kaydetmişiz ? Kaçımızda adı geçenlerin bir filmi var ?

Evet sadece sözün ve sözlü aktarımların yeteceği kanısında değilim. Söz uçuyor yazı kalıyor : Öteden beri bilinen bir şeydir bu. Hele sonbaharda, hele kışın: Ölü yaprakların alıp götürdüğü sözleri, sözcükleri, cümleleri işte her geçen gün hep beraber üzüntüyle görüyoruz. Bunlara koronavirüs belasıyla gidenleri de eklemeyiz.

Evet bütün bunlar beni üzüyor. Gidenler çünkü kendi anılarını da, kendi deneyimlerini de götürüyorlar. İz bırakmadan çoğu kez. Bu bir kayıptır: İnsanlık için. Tarihimiz için. Bizim için.

İşte bu ve benzeri birçok neden sonucu birilerinin öbürlerinin yerine yazması, saklaması, toplaması, arşivlemesi, toplumsal tarihimize armagan etmesi gerekiyor. Yakınımızda bulunan, kimi zaman bizimle birlikte, aynı çatı altında, dört duvar arasında yaşayan ve yaptıklarını izlediğimiz, gördüğümüz, dinlediğimiz ve beğendiğimiz kadın ve erkekler için bu işi bizzat üstlenmemiz gerekiyor kanısındayım. Hele biz yazarların. Bu iş için ille yazar olmak ta şart değil. Okur-yazar olmak yetebilir. Belki böylece yazarlığa ilk adım da atılabilir.

Arkasında tek satır iz, iki satır anı bırakmadan gidebileceklerin, izlerini, anılarını ve sözlerini kalıcılaştırmak arzusuyla onlarla bu belalı “evde kal” günlerinde veya “evde kalmayabilirsin” ama “kalsan daha iyi olacak senin için” günlerinde söyleşiler yapmak, söyleşileri banda kaydetmek, olanağımız varsa filmi çekmek ve bütün bunları saklamak, olanak bulunursa yayınlamak yerinde olacak.

Söyleşilerimizin gidenlerin sözlerini taşıması ve meraklılarına ulaştırması birincil amacımız olmalı. Olanaklarının elverdiği ölçüde anlatabileceklerinin

tümünü anlattırmalıyız. Bizim için “yangında ilk kurtarılacaklar” onlar çünkü.

Yaşlılarımızla, büyüklerimizle onları daha iyi, biraz daha iyi tanımak için, söyleşi yapılması çok yararlı yöntemlerden biridir: Onları, doğumlarından sonuna kadar, günümüze kadar yaşamlarını, ve yaptıklarını öğrenmek veya biraz daha iyi tanımak için bu tür söyleşilere ihtiyacımız olduğundan eminim.

Kendini anlatan, yazan anlamında, çok az sayıda yurttaşımız var. Hele Türkiye’de. Sıradan kadın ve erkekler yanında, ünlü siyasetçilerimiz, sendikacılarımız, sanatçılarımız, yazarımız, şairimiz de anılarını yazmayanlardandır. Kimi yazar ve şairimizin bazı yapıtlarında kendilerine, geçmişlerine, yaşadıklarına, yaptıklarına ilişkin birkaç noktaya değindikleri oluyor. Ama bu genel olarak yetersiz kalıyor. Ayrıca hiç bir sanatçı ve yaratıcı neden ve nasıl yarattığını, niçin yarattığını, siyasetçi veya sendikacı neyi, niçin, ne zaman, nasıl, kimlerle ve nerede yaptığını yazmıyor. Bu konudaki istisnalar kuralı bozamıyorlar.

İşte bu nedenlerle de onları konuşturmak gerekli oluyor. İşte söyleşi zamanlarında ve sadece o zaman, onlarla yapılan söyleşiler sayesinde onlar ve yaptıkları veya yapacakları hakkında yeni ve hatta yepyeni birçok şeyi öğrenmek mümkün oluyor. Veya olabiliyor.

Böylece toplumsal tarihimiz için önemi yadsınamaz bir hazine, ses kayıtlarından, söyleşi yaptıklarımızın çektiğimiz filmlerinden, fotoğraf, mektub, diploma ve kimlik kartı ve benzeri belgelerden, yazdıklarımızdan, yayınladıklarımızdan oluşan toplumsal bir hazine, yaratmamız da mümkün olacaktır. Çünkü tarihi yaratanlardan isimleri bile anılmayanlar anlattıklarıyla tarihe nasıl katkı yaptıklarını da ortaya koymuş oluyorlar/olacaklar. Evet herkes resmî tarih(ler)in devlet-ulus(lar) tarafından nasıl “yaratıldığını”, bilmeyebilir, bilmez de, bu durumda toplumsal tarihe fiilen katkı da bulunarak onun oluşmasını bizzat uygulamaya koymak bizim görevimiz olabilir.

Örneğin hala ve teyzelerimiz, dedelerimiz ve nenelerimiz, amca ve dayılarımız yaşadıklarını bilinen tarihi olaylarla birlikte anlatsalar bilinmedik kimbilir neler ortaya çıkabilir. Tarihi olayları böylece birinci derecede, birinci ağızlardan dinlemek/izlemek öğretici olur. Bir örnek olarak onlara askeri darbelerin yapıldığı günlerde, gecelerde ve zamanlarda yaşadıklarını anlatmak kazanç değil midir ? Darbenin ilk saatlerinde neler duyumsadılar ? Nasıl davrandılar ? İlk neler yaptılar ?

Örneğin ressam, yazarlar, müzisyenler, yazarlar, ozanlar ve şairler ile yapacağımız söyleşiler onların sanatlarını, onların ağızlarından, kenarından köşesinden

bile olsa aralamak ve ilgilenenlere bir parça bile olsa anlatmak, açıklamak olanağını verebilir: Nasıl yaratıyorlar? Neden yazıyorlar? Ne tür yöntemler kullanıyorlar ? Neden bu yolları kullanıyorlar ? Ve bir dizi soru daha ... Bunların ve benzeri birçok sorunun yanıtını aramak başlıbaşına bir serüven. Şairle şiiri, yazarla boş kağıt önündeki ilk çeyrek saati, daktilosu ve şimdilerde artık bilgiSARAYI, ressamla tabloları, müzisyenle sözleri ve çalgıları arasındaki ilişkiler, “doğum sancıları” ve daha binbir macera olabilir anlatılacaklarda.

Söyleşiler toplamı içinde kimi bakımdan birçoğunda veya birkaçında kesişen ortak şeyler de bulabiliriz : Bu tür söyleşilerde, çocukluğun ve çocukken yaşanılanların öneminin sanatçılığa giden yollarda epey belirleyici olduğu ortaya çıkabiliyor örneğin. Belki de epeyden biraz daha fazla belirleyiciliği ...

Öte yandan söyleştiklerimiz, anlattıklarıyla toplumsal tarihe katkı yapıyorlar: Öyküleri, yaşadıkları ve/veya yaşayamadıkları ile.

Anlattıklarıyla bilgi hazinemizi genişletebilirler: Yakın hatta çok yakın siyasi tarihimizin kimi “anahtarlarını” bize sunabilirler. Bu “anahtarlarla” kapıları açmak ise artık bize kalıyor. Haydi hep beraber nice yolculuklara, söyleşiler eşliğinde.

Söyleşilerimizi yaparken belli bir metod/yöntem kullanmalıyız. Söyleşi yaptıklarımızın anlatmak isteyecekleri her şeye her konuya değinmelerini sağlamalıyız.

Bu çalışmayı okuyacakların umarım kendi çevrelerinde bu veya benzer yöntemi uygulayarak konuşurmak isteyecekleri insanları en iyi koşullarda konuşurmalarını sağlayacak umuduyla söyleşi yönteminde dikkat edilmesinin yararlı olacağını umduğum birkaç “anahtar” burada paylaşım.

Öncelikle söyleşiye başlamadan önce söyleşi yapılacak kişinin hayatını ve varsa yapıtlarını iyi tanımak lazım. Öyle “kafadan” ve artık klasikleşmiş, hatta gına gelmiş sorularla kalkıp söyleşi yapmak için yola çıkmamak gerektiğine inanıyorum. Yani söyleşiden önce dersimize iyi çalışmalıyız :

Örneğin söyleşi yapılacak kişi yazarsa yapıtlarını, ressamısa eserlerini, müzisyense müziğini, türkülerinin sözlerini, tiyatro sanatçısıysa oyunlarını bilmeliyiz.

Yakınlarımızın özgeçmişini iyi bilerek, kimi kez onlara tarihler konusunda yardımcı olarak, olayları anlattırmalıyız.

Tartışmak ta dahil hazırlıklı olmak lazım söyleşiye. Bu bir futbol veya boks maçı değildir ama bir söyleşi, yaşanmışlıklardan hareketle deneyimlerin paylaşılması

özelliğini taşımalı, kimi konularda açıklayıcı, okuyacak olanın hayatında ve kültürel eylemlerinde işine yarayıcı unsurlar sunucu bir armağan olmalıdır. Bunun için de gerekirse söyleşi yapılanla tartışmaktan kaçınılmamalıdır. Dostunuz, yakınınız bile olsa. Tabii nazikçe.

Söyleşilerde bir başka altın kural “susmayı bilmek”tir.

Söyleşilerdeki en önemli altın kural da kanımca budur.

Söyleşi yapılanla aşık atmak için söyleşi yapılmaz. Söyleşinin amacı onu konuşturmaktır. İki kulağımızın bir ağzımızın olması bu işte çok işimize yarar/yarıyor. Kulaklarımızı dört açmak diye yeni bir kural getirmek, yeni bir deyiş önermek bile olası. Gözlerimizi kapatmadan elbette.

Söyleşi yapanların kiminin vazgeçemediği, hele televizyonlardakilerin maalesef gelenekselleştirdiği gibi sürekli olarak, “Bakın ben ne kadar çok biliyorum” havası verilmesinden özenle kaçınılmalıdır.

İki de bir söyleşi yapılanın sözü kesilmemeli, kusuru olursa/varsın kusuru yüzüne vurulmamalıdır. Söyleşiye bağcıyı dövmeye değil üzümünün tadına bakmaya gidildiği unutulmamalıdır. Bu deyiş burada elbette fırsatçı anlamda kullanılmıyor, rasyonel/akılcı anlamda kullanılıyor. Bunun tersi hem ayıptır, hem de işin amacına ters düşer. Zaten bizde iyi bir kural biçimine

dönüştürülmüş hoş bir deyiş vardır: Konuşanın sözü kesilmez denir. İşte unutulmakta olan bu kuralı anımsamak ve bizzat uygulamak gerekiyor. Kanımca o zaman okuyacak olanın, izleyecek olanın işine yarayacak, yol gösterici ve kalıcı bir söyleşi gerçekleştirmek olanağı bulabileceğiz.

Bu amaçla herkese iyi söyleşiler diliyorum.

Hele uzun kış gecelerinde, hele kıyamet günlerinde...

Televizyonlarımızı lütfen kapayalım, nene, dede, anne, baba, hala, amca, teyze, dayı, abla ve yaşlılarımızı, “ihtiyarları”, “morukları” konuşuralım, dinleyelim, seslerini kaydedelim, olanak yaratıp filmlerini çekelim önerisini de yapmama lütfen izin veriniz. Kolay gelsin. Başarılar. H herkese.

SÖZ/SÖZÜN ÖZÜ

Sözleşmek. Konuşmak. Söyleşmek. Yazmak. Yayınlamak : Tarihe, kendi tarihimize bir iz bırakmak. Bir katkıda bulunmak. Ana, baba, hala, teyze, amca, dayı, nene, dede ve benzeri büyüklerimizle söyleşiler yapmak :

“Sözün gösterilmesi” için onları söyleşi yaparken kamerayla ölümsüzleştirmek. Evet Sözlü Tarih canlandırmak. Sözlü Tarih’in olanaklarından en iyi biçimde yararlanmak mümkün.

Peki o zaman Sözlü Tarih nedir ?

Sözlü Tarih, insanların anılarının, geçmiş ve güncel yaşamlarının anlatıldığı biçimde ses aygıtına kaydedilmesi, banda alınmasıdır, filme çekilmesidir. Herkesin kendine özgü yaşam deneyimlerinin canlı tarihidir. İnsanların yaşamlarını, yaptıklarını kasetlere almaktır, filme çekmektir.

Böylece kaset ve filmler aracılığıyla yakın geçmişimizi tanımak olanağı buluyoruz. Resmi tarihin, devletin ve devlet kurumlarının yarattığı tarihin yanında toplumsal tarihe doğru yola çıkıyoruz artık.

Yakın tarihimizi ve hatta bütün tarihimizi anlamakta belirleyici ses kayıtları, filmler ve özel ailesel belgeler

son derece yararlı ve ihmal edilemez birer araç biçimine dönüşüyor.

Böylece sadece yazılı olana bağlı kalmıyoruz. Çünkü artık yazılı olan yanında görsel ve işitsel olana da, yada sadece işitsel olana da sahibiz. Ve bu özellikle resmi tarihler tarafından varlıkları unutturulmak istenen, varlıkları yadsınanlar için son derece belirleyicidir. Yaşamsal önemdedir. Herkesi olduğu gibi, örneğin giyinişleri, oturup-kalkışları, yemekleri, reçeteleriyle yemek türleri, yemek hazırlayışları, yemek yiyişleri, dilleri, “ağız içinde dilleriyle” (Osman Şahin’i okumalı, tam sırasındır) tanımak ve tanıtmak için.

Sözlü Tarih, kuşaklar arasında, değişik halklar arasında, insanlar arasında, neredeyse karşı karşıya konuşmak olanağı veriyor. Evet işte bu paylaşılan tarihtir. Konuşanla, anlatanla dinleyenler, izleyenler arasında. Karşılıklı ilişkiler demetidir.

Sözlü Tarih, geçmişi, gelecek için saklama olanağı verir. Her türlü resmi tarihin örtmelerine, yalanlarına ve uydurmalarına karşı.

Sözlü Tarihi nasıl kullanmalı? Okullarda, gençlerin, çocukların kendi toplumlarını, halkının geçmişini tanıması için. Yaşlıların yaşadıklarını, yaşanmışlıkları, deneyimleri ve dersleriyle gençlere bizzat anlatmaları, arada filimle de olsa, gençlerle yaşlıları biraraya

toplaması bakımından çok yararlıdır. Bu bizim tarihimizdir, yerel ve ailesel tarihe yeni bir boyut kazandıran. Biz buyuz diyen.

Babalarımızı, analarımızı belki yaşarken gördük. Onlarla konuşabildik, ama onların anlattıklarını, kasete almamız, hele filme çekmemiz daha güzel olmaz mı(ydı)? Yeni yaşam biçimlerinin, doğuşlarında hiçbir sorumluluğumuz olmayan güya “yeni alışkanlıkların” herkesi/hepimizi dört bir yandan kuşattığı, giyim ve kuşamda, yemek ve içmekte bile standartlaşmanın alıp başını gittiği günümüzde, atalarımızın anlattıkları tarihimizi daha etraflıca anlamamıza ve anlatmamıza yardım etmez mi(ydi)? Ana, baba, nene ve dedelerimizin anlattıklarını filme çekerek, kasetlere kayıt ederek tarihimizi öğrenmek ve öğretmek, görmek ve göstermek, tarihimizi bütün safhalarıyla anlamak ve yenilere anlatmak kolaylaşmaz mı(ydı)?

Sözlü Tarih, müzelerde, sergilerde gösterilenleri daha kolay anlamaya, sergilenenleri daha canlı kılmaya da yarar. Yaşlıların anlattıklarını seyreden gençler, tarihi, yani geçmişi olan bir toplumun, bir halkın devamcıları olduklarının bilincine varırlar. Ortak birçok değerleri paylaştıklarını öğrenirler ve yaptıklarıyla bu ortak değerlere bizzat bir şeyler kattıklarını da ...

Zamanla filmlerden ve kasetlerden oluşacak Sözlü Tarih koleksiyonları T büyük harfle Tarih’e ilgi duyanlara çok

önemli kaynaklar kazandırdı/kazandırıyor. Bu tür kaynaklar yazılı tarih çalışmaları, bilhassa toplumsal tarih araştırma ve incelemeleri için de büyük öneme sahiptir.

Sözlü tarihin en hızlı biçimde kullanıldığı alan radyo ve televizyon programlarıdır: Halkın anlayacağı biçimde programlar için sözlü tarih birebirdir: Örneğin bugün kimi unutulmuş, kimi “yitmek” üzere olan meslekleri düşünelim:

Bir yemenicilik, bir köşkerlik, tenekecilik, bakırçılık ve benzeri bir dizi meslek örneğin. Bu meslekleri bizzat yapmış bir ustanın dükkanında söyledikleri ve bunun filmi, en iyi biçimde anlatmaz mı mesleğini, binbir unsuru, sorunları ve kazançlarıyla ...

Bütün anlatılanlardan sonra, tarihleri unutturulmak, kültürleri silinmek istenen meslek sahiplerinin, toplumsal kategorilerin, halkların, toplumsal sınıfların bireylerin, çocuklarına ve özellikle gençlerine seslenmek istiyorum: Kameranız varsa kameranızla, yoksa basit bir ses alma aletiyle kendi yaşamınızı, babalarınızinkini, nene ve dedelerinizinkini, yakın ve/veya uzak akrabalarınızinkini çekin filme, alın kasete: kaydedin TARİHE.

Böylece kendi tarihinizi ve büyüklerinizinkini, yaşadıklarınızı ve onların yaşadıklarını unutulamaz/unutturulamaz kılabileceksiniz.

Nişan, sünnet, kına gecesi, doğum, düğün, bayram, hastalık, hasta bakımı, vefat, cenaze töreni ve benzeri mutlu, mutsuz ve önemli günleri kameralarla saptamaya alışanlar aynı çalışmayı günlük yaşamın diğer yönlerine ve yaşlıların anlatacaklarına yöneltirlerse büyük bir adım atılmış olur.

Bunu başarmak için konunun uzmanı, müthiş gazeteci veya söyleşi ustası olmaya ihtiyacınız yok: Biraz dinlemeyi bilmek yeter. Dinlerken sık sık araya girmemek. Sözü kesmemek. Hele yaşlılar anılarına dalmış anlatırken, sözü tamamen onlara bırakmak. Arada bir konuyu geliştirmek için bir-iki soru sormak. Hepsi bu kadar.

Konunun uzmanı olmak isteyenler varsa, hemen hemen her dilde söyleşi nasıl yapılır adlı kitaplar ve broşürler bulabilirler. Gazetecilik okullarında konu özel olarak incelenir. Bütün sosyoloji (toplumbilim) derslerinde ele alınır. Dinlemeyi bilen, bu işi başarır. Önce bir ses alma cihazı ve birkaç kasetle başlayabilirsiniz. Sonra belki bir kamara ile devam edersiniz.

Daha sonra yarattığınız sözlü tarih materyalini/hazinesini istediğiniz gibi kullanabilirsiniz:

Televizyonda, video olarak, gösterebilirsiniz.

Arşivlerde, kendi olanaklarınızla, yada ortak olanaklarla yaratacağınız arşivlerde daha sonraki kuşaklar için saklayabilirsiniz.

Müzelerde, kitaplıklarda, kültür merkezlerinde, özel gecelerde, yaş yıldönümlerinde, bayramlarda, değişik türdeki kutlamalarda izleyicilere sunabilirsiniz ...

İşte böylece artık kendi ortak tarihinizin yazılmasına sizin de katkınız olur: Karınca kararınca. Ama kalıcı bir biçimde.

Yazmak için bir kalem ve bir kağıt, varsa bir defter, yeter. Söyleşi için bir teyp, iyi hazırlanmış yerinde ve yetkin sorular de gerekir.

Günlükler, anı defterleri, anılar, daha önceki söyleşiler, gezi notları, izlenimler, öyküler, romanlar, şiirler de tarih için, kimliklerin canlı tutulması için son derece önemlidirler.

Şiirler yazılı olsun veya sadece sözlü olsun, fikirle/düşünceyle yaşamın sözcüklere düşülmesidir. Ve sözcüklere düşüldükçe yazılırlar da. Yazan her zaman şiire can veren olmasa bile.

Ezgiler, şarkılar, türküler, ağıtlar, masallar için de aynı şey söylenebilir. Bayramlar, bayram günleri, düğünler, düğün-dernekler için de ...

Düğünlerde “yırlanan” türkü ve şarkılar, oynanan oyunlar, yapılan danslar, her türlü yerel oyunlar, çekilen halaylar bir halkın kültürü ve kimliği için vazgeçilmez unsurlardır: Mutlaka bilinmesi, kaydedilmesi, saklanması gereken. Köçeklerin yaptıkları, şaklabanların anlattıkları da. Cambazlar, hokkabazlar ve benzerlerinin “hileleri/hurdaları” da, oyunları da.

Bu meselede atasözleri hiç unutulmamalı: Dünya kadar örneği var her dilde her gönüle göre.

İşte bütün bu örnekleriyle Sözlü Tarih’in önemi ortaya çıkıyor.

Sözlü Tarih aynı zamanda sanata düşkünlüğümüzü de ispat etme olanağı tanır: Sanatın gerekliliğini de.

Geleneksel olarak “tarihin sıkıcı olduğu” sanılır. Anılarla, Sözlü Tarih’in bütün elemanlarıyla bu sıkıcılık aşıyor/aşılabilir.

Sözlü Tarih sayesinde resmi tarihin sınırları zorlanır. Devletlerin bir yerde bizzat yarattıkları ve kendilerine belli bir haklılık veya meşruiyet kazandırmaya yönelik resmi tarihlerin ötesine geçilebilir. Merkezden yapılan ve neredeyse sadece merkezi ve sadece yönetenleri anlatan/aktaran ve bilinçli olarak yaşananların kimini saptıran, aklayan, görmemezlikten gelen, saklayan, örten resmi tarih yerine merkez dışına çıkan, herkesi

anlatan, tek tek “önemsenmemişleri” anımsatan yerel tarihe yönebiliriz böylece.

Böylece başkentlerden/merkezlerden uzak yeni tür bir tarih yaratmanın olanaklarını buluruz. Aktaran konuşandır, yakınımızdır, olayları bizzat yaşamıştır. Uydurmaz. Yaşadığını olduğu gibi anlatır/aktarır. Tarih yakınlaşır. Toplumsallaşır. Yerelleşir. İnsancillaşır. İnsanlık kazanır. Tarihin insan tarafından yaratıldığı somutlaşır.

Siyasetin merkezler dışında nasıl yapıldığını saptamak olanağını buluruz/bulabiliriz. Taşra kentlerindeki, kasabalarındaki yansımalarını da. Oralarda siyasetin nasıl algılandığını da, nasıl yönlendirildiğini de ...

Birçok yerde yazılı olana inanmak gelenektir: İlle belge! Belge ille!

Yazılı olan belge oluyor da sözlü olan, ses kasetlerine, film kasetlerine kayıtlı olan sözler/anlatılanlar neden belge olmasın? Hele kimi yazılı, resmi veya gayri resmi belgenin nasıl “tırtıklandığını”, nasıl hileyle uydurulduğunu/oluşturulduğunu binbir örnekte görüyorsak/görmüşsek.

İşte o zaman Sözlü Tarih bir konuda denek taşı/mihenk taşı görevini de üstlenebilir. Bir bilgiyi değişik birkaç kaynaktan sağlamak/denemek için.

Yinelemekte yarar var: “Söz uçar, yazı kalır”: “Verba volant, scripta manent” deyişinin pabuçu dama atılalı çok oluyor. Ve biliyoruz:

Sözlü Tarih sayesinde söz artık ucucu değil. Banttan yeniden duyabiliyoruz/dinleyebiliyoruz/yayınlayabiliyoruz. Ve o zaman, evet işte o zaman, söz kalıcı oluyor, tarih olmanın yolunu buluyor.

Sözün özü budur.

Yurttaşlar ses kayıt aygıtlarınıza, kameralarınıza: Sözlü Tarih yola çıktı çoktan.

SÖZ-ÜN GÖSTERİLMESİ

Şimdi tam sırasıdır gelin birlikte bakalım: Acaba sözü gösterme(k) olanağını bulabilecek miyiz?

Türkiye’de, bildiğimiz gibi, neredeyse her şey sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılıyor. Ama bununla birlikte, yukarıda değindiğim gibi, sözlü tarih çalışmalarımız maalesef gelişmemiştir. Hatta hemen hemen hiç yoktur. Veya epey sınırlı da olsa son on yıllarda bir kıpırdanma söz kosunudur diyelim. Evet son yıllarda sözlü tarih söz konusudur kimi üniversite çevrelerinde. İyi ki varlar.

Ortak hafızamızın canlı tutulması, ortak gelenek ve göreneklerimizimizin yaşatılabilmeleri için sözlü tarih gereksinimi birincil önemdedir. Hele bizimki gibi, “kalkınma”nın ve “avrupai”/”bataşal”/”yabancı” yeni yaşam biçimlerinin her yönden saldırdığı, gelenek ve göreneklerimizi sarstığı hatta yıktığı, yokettiği toplumlarda.

Evet yeni tür yaşam biçimleri bütün araç gereçleriyle, reklam, video, televizyon, her türlü medya, sinema ve filmlerdeki dolaylı reklamlar ve daha binbir yol ve yöntemle hücumdadır:

Örneğin ABD çıkışlı içecekler, örneğin yine ABD çıkışlı “köfteler” bütün toplumların içecek ve yiyecek alışkanlıklarını allak-bullak ettiler, ediyorlar. Hemen

hemen her coğrafyada, her ülkede, her memlekette yerel gelenekler, yerel yemekler, yerel içecekler savunmadadır:

Örneğin lahmacun (ekmek içinde et anlamına geliyor Arapçada. Arapçadan diğer dillere geçince, doğuşsal anlamı unutuldu) neredeyse “tu kaka” konumuna getirildi.

“Döner Kebab”/“Kebab” dayanıyor, ismini herkese duyurdu, yeni mekanlarda da “oynuyor”, yeni fanlar kazanıyor ama “İskender Kebab”lar, Adana kebaplar, Urfa kebaplar maçı yitirmek üzere...

Oysa adını andıklarımın tümü ve daha niceleri yemek kültürümüzün ve giderek bizzat kültürümüzün önemli birer unsurudur. Sahip çıkılması gereken. Ulusal zenginliğin parçalarıdır yemek alışkanlıkları, yemek türleri.

1900’lerde “Beyazlar” Kanada’nın kuzeyinde yerleşik İnuit’lere (“Eskimolar” adı takılan halk) şekeri karşılıksız dağıtıyorlardı. O günleri bir İnuit bakın nasıl anımsıyor:

“Başlangıçta hiç hoşumuza gitmiyordu şeker. Bir türlü sevemiyorduk. Bunun için şekeri bize beleş veriyorlardı. Yıllarca uğraştılar. Sonra şekeri beğenip kullanmaya başlayınca, fiyatını artırdılar. Şimdi şeker fiyatı çok yüksek.”

Uluslarüstü, devletlerötesi dev şirketlerin artık insanları şekere alıştıranaya kadar ücretsiz dağıtılanların da karşılığını aldıklarında kuşumuz yok.

Bir halkın yemek alışkanlığının nasıl altüst edildiğinin başka örnekleri de var: Türkiye’den çocukluk günlerimden bir anımı aktarayım:

1960’lı yılların başında, ilk getirildiği sırada, margarinin fiyatı son derece düşüktü.Yemek yapmakta kimse margarin kullanmazdı. Ama ardı arkası kesilmez reklamlar, zaman zaman “hediye” adı altında beleş dağıtımlar sonucu insanlar, “Bir de bunu deneyeyim” diyerek, ufak ufak ta olsa margarin kullanmaya başladılar. O zamanlar süresince fiyatının düşüklüğü de bu tercihte belirleyici oldu elbette.

Ve margarine alışıldıkça, tüketimi arttıkça ve ülke içinde yayıldıkça fiyatı yükseltildi.

Piyasaya gittikçe egemen olan devletlerüstü şirket (adını reklamını yapmamak için yazmıyorum) 1970’lerin ortasında yapay kıtlık bile yaratarak Bülent Ecevit hükümetinin düşmesine katkıda bulundu. Hem yemek alışkanlıkları değiştiriliyordu, hem de, gerekirse, hükümetler ... Böylece yemekteki göreceli tekel siyasi araç biçiminde de kullanılmış oluyordu.

Bunları böylesine yazıp, anlatmak yerine elimde annemin, ninemin, ablalarımın, teyze veya halalarımın

bunları anlattığı bir film olsaydı ve bu filmi size gösterebilseydim, algılamamız, o günleri anlamamız mutlaka daha kolay olurdu.

O yıllardaki reklamları, beleş margarin dağıtım kampanyalarını, yurttaşların takındıkları tavırları, adı geç(mey)en şirketin yarattığı yapay kıtlığın basın ve yayın organlarınca nasıl yansıtıldığını da belgelemiş olurdum.

İşte söz o zaman gösterilmiş (de) olacaktı. Aradığımız da budur. Sözün gösterilmesi sözlü tarihimiz için. Ortak hafızamızın kalıcılılaşması umuduyla.

GÖRSEL VE İŞİTSELİN ÖNEMİ

Bir şeyi gördükten, gözlerimizle bizzat saptadıktan, tanık olduktan sonra, ona daha kolay inanırız. Ve bazen sadece o zaman inanırız. Bu yerinde bir davranıştır. Hele görsel ve işitsel malzemenin manipüle edilmediği, yapay bir biçimde yaratılmadığı, değiştirilmediği zamanlarda.

Halk arasında “Sadece gözümle gördüğüme inanırım!” denmesi, geçmiş deneyimlerin insanlara kazandırdığı bir yaklaşımdır. Bu deyiş bir yaşam dersinin özümsemiş ve zengin özetidir.

Burada söz konusu olan bizzat gözlerimizle görmektir: Yani doğrudan doğruya. Herhangi bir aracı olmadan: Televizyon bile olmadan. Film bile olmadan. “Aracı”sız. Doğrudan doğruya. Bizzat. Kendi gözlerimizle.

Okuma-yazma bilenlerin azlığı, yazma alışkanlığının eksikliği de böylesi bir yaklaşımın doğmasında, canlı kalmasında ve kuşaktan kuşağa taşınmasında belirleyicidir.

Okuma–yazma olmayınca gördüklerimizle yetinmek. Gördüklerimize inanmak. Yazılı olana güvenmemek geleneğinin de bu işte payı var elbette.

Gözlerimize ve onlar sayesinde gördüklerimize güvenmek, bir tür öğrenmek, buna göre yaşamak, gerekince tavır takınmak yöntemidir artık.

Görmeye, yineliyorum gözlerimizle iyice görmeye çalışmak. Bir şeyi, bir olayı, bir hadiseyi bizzat yaşamak ve sadece o yaşananlardan deneyim çıkarmak. Deneyimleri çocuklarımıza aktarmak.

Anaların, kadınların çok önem verdiği bir konudur bu: Deneyimleri, yaşananları, öğrenilenleri, tanıklıkları kuşaktan kuşağa aktarmak. Onun için bu alanlardaki söyleşilerde kadınlara öncelik verilmesinden yanayım.

Günümüzde yazıyla ve “görüntü” ile ne tür manipülasyonlar, yanıltmalar, aldatmacalar yapıldığını biliyoruz. Bu kötü alışkanlık görsel-işitsel araçlara ve yöntemlere de bulaştı: Televizyon ve filmlerde gerçekte var olmayanların yansıtıldığını artık herkes biliyor, hepimiz biliyoruz. Zaten o nedenle fiction/kurgu sözcüğü yaratıldı: Kurgu kurmaktan geliyor. Kurgulamaktan.

İşte bu tür manipülasyonlar çağında sözün önemi, belgeselin önemi daha da artıyor.

Evet söz önemlidir. Ve sözün görüntülenmesi hayati önemdedir. Soykırım, kırım, kıyım, baskı ve zulme uğramış ve kendini isyanlarda ifade etmek zorunda/durumunda kalmış sınıfların, siyasi kümelerin, toplumsal kategorilerin, halkların ortak (paylaşılan

anlamında) hafızaları söze ve sözlü anlatımlarla yetinmek durumunda bırakılmış olabilir. Çoğu kez bu böyledir. Bastırılan bir isyanın, bir toplumsal ve siyasi eylemin sahiplenilmesi zordur çünkü. Örneğin bir başkaldırı, yarım kalmış bir ihtilal, bir askeri darbe, siyasi ciddi bir eylem, bir genel grev ve benzeri siyasi, siyasi ve toplumsal eylemleri de birinci elden/ ağızdan dinlemek olasıdır. O eylemi yaşamış örneğin bir nene, bir dede anlatabilir. Yakın tarihli bir eylemi daha genç biri aktarabilir. Önemli olan eylemleri, hadiseleri, olayları aktör/eylemci/militan/yönetici/lider veya tanık olarak bizzat yaşayanların konuşturulmasıdır. Resmi tarihin saklamak istediği, sakladığı kimi gerçekleri ortaya çıkarmanın yolu buradan geçiyor çünkü. Adalet te bunu gerektirir çünkü.

İşte SÖZLÜ TARİH bu aşamada bize birinci derecede yardımcı olabilir. Şöyle:

Diyelim bir kıyımı, bir isyanı, bir darbeyi, büyük bir siyasi eylemi, ciddi bir seçim kampanyasını ve benzeri bir olayı veya olaylar dizisini anlatan dedeyi anlatma eylemi içindeyken kameraya alarak, filmini çekerek. Anlatırken evet. Arkadaşlarını, yoldaşlarını, katılanları, olayların gelişmesini, sonuçlanmasını anlatanları da.

Hem filme çekiyoruz. Hem de ayrıca kasetlere alıyoruz seslerini: Böylece, anlatırkenki jestleri aklımızda

kalıcılaşıyor, anlatılanın/sözün gücü artmış/arttırılmış oluyor.

1950'lerin başından beri GÖRSEL VE İŞİTSEL iletişim araçlarının, sinema, televizyon, video-kasetlerin ve yeni "kardeşlerinin" etkinliği defalarca ispatlandı. Bir şey görülüp işitilince daha etkili oluyor. Hele bizimki gibi okur-yazarın az, söz ve görünenin öneminin önemli/yüksek/çok olduğu toplumlarda. Türkiye'de konunun önemini daha 1950'lerin sonunda 1960'ların hemen başında ilk saptayanlardan biri olarak Yılmaz Güney'i bu vesileyle ve teşekkürle bir kez daha anmak isterim.

Öte yandan görsel ve işitsel niteliklere sahip belge(ler) "geleceğe kalıcı" niteliğini daha güzel taşıyor. Bir söyleşinin filmini, bir fotoyu, bir belgesel filmi kıyaslayalım örneğin: Giyim, kuşam, yemek, kalkmak, oturmak, insanların birbirleriyle ilişkileri, selamlaşmaktan yumruklaşmaya, yürümekten, isyana ve daha pek çok konuda görsel olan, göze hitap eden elbette daha etkili, elbette daha kalıcı, elbette daha sonuç çıkarıcı özellikler taşır/taşıyor. Bir halkın, bir sınıfın, bir toplumsal kümenin kendine özgü özellikleri böylece daha açık ve daha güzel biçimde ortaya konulabilir. Bir halkın kültürü, varoluşu en belirleyici unsurlarıyla böylece en açık biçimiyle ispatlanabilir.

İşte tam bu bağlamda televizyonun önemi de ortaya çıkıyor: Kadın erkek, genç yaşlı herkesin bizzat çektiği, geçmişi, töreleri ve gelenekleri, isyanları, önemli tarihi olayları, yaşanmışlıkları ve baskıları anlatan/ aktaran/ SÖZÜ/ GÖSTEREN filmlerin, görüntülerin yapımı ve izleyiciye ulaştırılması için.

Birçok gazetede birçok kişinin yazdığı ve anı ya da kültürel zenginliklere ilişkin makalelerin bir de bir kamera karşısında anlatılması ne kadar iyi olur. Ne kadar kalıcı olur.

Televizyon, bir araç olarak, sözlü tarihin oluşturulmasında ve arşivlenmesinde birincil derecede büyük bir rol oynamaya adaydır. Oynuyor da. Televizyonlar film, fotoğraf, ses kaseti ve benzeri sözlü tarihe ait araç-gereçlerle tarihi programlarına çeşni katıyor, katabiliyor.

İşte bu çerçevede herkes, kamerası ve/veya ses kayıt aygıtı olan herkes sözlü tarih için bir şeyler yapabilir:

Biz varız demenin, kendini ispat etmenin bir yolu da budur çünkü. Bu açıdan bakılırsa bu konuda hepimizin, tek tek yapabileceği birçok şey var. İlle tek tek yapmak anlamında değil. Ama tek bile olsak yapabileceğimiz bir dizi şey var demek ve artık zamanıdır eyleme kalkmak için.

TARİH VE ANI (LAR)

Yakın veya uzak geçmişimizi yani tarihimizi anlamak, incelemek, günümüzde işimize yarayacak kimi sonuçlar çıkarabilmek için, o dönemleri yaşamış olanların yazıp bıraktıkları ANILAR her zaman işe yarar unsurlar, bilgiler, veriler içerirler/içeriyorlar.

Anılar ille yayınlanmış da olmayabilirler. Bir “not defteri”, bir “hatıra defteri”de dönemine ışık tutabilir. Elbette yayınlanmış olanlar daha çok okuyucuya hitap edeceği için işe daha çok yararlar.

Geleceği kazanmak için dünü bilmek zorunlu. O nedenle tarihi bütün yönleriyle tanımak gerekir. İşte bu bağlamda tarihi şahsiyetlerin anıları aranır, onların “tarihi olayları” nasıl yaşadıkları, günü gününe neyi niçin ve nasıl yaptıklarını öğrenmek ve bunlardan işimize yarayıcı dersler çıkarmak için ve elbette tarihi bir de bu yönüyle irdelemek amacıyla.

Hani “tarihe imza atmış kadın ve erkekler” dediğimiz insanlar vardır ya, onların anılarından söz ediyorum: Belli bir dönemin önemli bir devlet adamı, bir bakanı, bir başbakanı, bir cumhurbaşkanı, siyasi parti liderleri, işçi sendikalarının yöneticileri, varsa bir gerillası, “büyük patronlar,” büyük kapitalistler, işçi, kadın ve gençlik hareketlerinin öncülerinin anıları her zaman başvuru

kaynaklarıdır. Bir sinema yıldızının anıları da birçok şey öğretebilir.

Örneğin hemen aklıma geldiği için yazmak isterim: Atıf Yılmaz, Hayallerim, Aşkım ve Ben isimli anı kitabında öncelikle sinemadan söz ediyor ama dünya kadar başka şeyden de: Yılmaz Güney'den, Mersin'li arkadaşlarından, İstanbul'daki arkadaşlarından, 1950'lerden günümüze daha binbir şey öğrenilebilir (Simavi Yayınları, İstanbul, 1991).

Türkiye'de anı yazmak alışkanlığı, kimi örneklerine karşın, maalesef henüz istenen boyutta değildir.

Özellikle işçi hareketi ve siyasi tarih alanlarında: Siyasetle uğraşan, işçi örgütlenmelerinde mücadele eden birçok kişi hiçbir anı yazmadan, arkasında yazılı hiçbir kaynak bırakmadan yitip gittiler. Onların yaptıklarını günümüzde anlatabilecekler belki vakit yitirmeden anılarını canlandırabilirler. Ama gönül istiyor ki olayları yaratanlar, olayların baş aktörleri bizzat kendi anılarını yazabilsinler, arkalarından geleceklere, bakın bunları yaptık, belki iyi yapamadık ama size miras olarak bırakıyoruz ki siz daha iyisini yapabilin diyebilsinler.

Anılar aynı zamanda yapılanların ve yapıl(a)mayanların dökümü olabilir. Böylece gelecektekilere yaşanmışların listesi bırakılmış olacaktır.

Anı elbette bizzat yaşayan tarafından yazılabilir. Ama tek yol bu yöntem değildir: “Tarihi kahraman” yaşadıklarını bir teybe kayitedebilir. Oradan yazılanları daha sonra okuyup düzelterek, anılarını yayınlanabilir hale getirebilir.

Birçoğumuz için yaşadıklarımızı doğrudan doğruya kaleme dökmek zordur mutlaka. Ama önce teybe kayıt bu sorunu aşmada kullanılabilir. Daha sonra teybtten yazılanları okurken kimi eklemeler, kimi düzeltmeler yapma olanağı da vermesi açısından bu yöntem yararlıdır da.

Bir başka yöntem, o tarihi dönemi iyi incelemiş, konuya meraklı bir gazeteci, bir yazar, bir bilim kadını veya bilim adamı ile söyleşi yapmaktır: Söyleşiler daha sonra aynen yayınlanmak üzere. Bu yöntemle oluşturulmuş, yayınlanmış anıların dünya kadar örneği var:

Hemen aklıma François Mitterrand geliyor: Hem zaman zaman kimi dönemlerini bizzat kendisi kaleme aldı. Hem kimi dönemler için bir yazar veya gazeteciyle söyleşiyi tercih etti. Hem de belli bir dönem için kitap hazırlamakta olan bir yazarla, konuşup, görüşüp, kendi anılarını aktardı. Böylece üç koldan ANILARINI ÖLÜMSÜZLEŞTİRDİ. Nitekim vefatı sonrasında, hatta cumhurbaşkanlığının son yılında, kendisi, dönemi, gençliği, yaşlılığı, cumhurbaşkanlığı, “kadınları”, biri bilinen biri saklanan iki ailesi, hastalığı, hastalığının

kamuoyundan bir devlet sırrı gibi gizlenmesi, gençliğinde aşırı sağcılarla ilişkileri ve daha bilmem neleri konusunda dünya kadar kitap yayınlaması boşuna değildi. Mitterrand bizzat TARİHİ BİR KİŞİLİK OLDUĞUNUN farkındaydı ve TARİHE KALICI İZLER BIRAKMAK istiyordu.

İşte Türkiye’de işçi hareketi, siyasi ve toplumsal mücadeleler, kadın ve gençlik hareketi tarihine mal olmuş insanlardan beklediğimiz de budur : Ne olur ANILARINIZI YAZINIZ, yaptıklarınızı, gerçekleştirdiklerinizin izlerini tarihe bırakmanın bir yolu da budur : Türkiye’de devlet adamlarının, devletin adamlarının birçoğu anılarını yazdılar. Yazdırdılar:

İsmet İnönü örneğin hem yazdırdı. Hem de damadı Metin Toker’in yazdıklarına katkıda bulundu. Hem de söyleşilerle başka yazarlara hazırlamakta oldukları kitapları için kendisi ve yaptıkları, gördükleri ve yaşadıkları hakkında malzeme verdi.

Mustafa Kemal Atatürk ise Nutuk’ta aslında kendi anılarını aktardı. Nutuk bu bağlamda döneminin birinci elden, birinci ağızdan siyasi ve askeri tarihidir. Uluslararası ilişkilerle yoğrulmuş pek çok dersle yüklüdür. Mutlaka okunmalıdır siyasi ve askeri tarih meraklılarınca.

Celal Bayar dayanamadı ve Ben de Yazdım isimli anılarını kaleme al(dır)dı.

BİZİM KANATTAN anılar ise sınırlıdır malesef. Mihri Belli'nin eline sağlık, güzel kitaplar bıraktı gelecek kuşaklara.

Nâzım Hikmet'le ilgili pek çok anı kitabı var: Ama O'nun bizzat kaleme aldığı anılarından yoksunuz. A. Faik Bercavi'nin Nâzım'la 1933-1938 Yılları isimli kitabını anımsatmak istiyorum az bilinen bir kaynak olması nedeniyle (Cem yayınları, İstanbul, 1992). Yıldız Sertel'in Ardımdaki yılları, Vartan ihmalyan'ın Bir yaşam Öyküsü, Güzin Dino'nun Gel Zaman Git Zaman'ı, Talat Turhan'ın birçok kitabı, Tarık Ziya Ekinci'nin Devlet ve Ben'i, K. Gökdemir'in Onların Anısına'sı, Mehdi Zana'nın Sevgili Leyla'sı ve Zelâl'i ilk akla gelenler... Ama yetmiyor bütün bunlar. Örneğin Deniz Baykal, Kemal Burkay ... ve benzeri şahsiyetlerin ve daha nicelerinin anılarını kaleme almalarını da istiyorum.

Bunların tamamı ortak hafızamızın birer parçasıdır çünkü. Bilinmesi gereken.

Sadece bu kadarla da kalamayız: Kadınlarımızın, çocuklarımızın da anılarını yazmalarını bekliyorum. Tarihin küçüğü büyüğü olmaz çünkü. Tarih küçük ve büyüklerle birlikte yaratılır ve hepsinin bilinmesine ihtiyacımız var.

Son zamanlarda bu konuda en iyi örneklerden biri olarak Memet Fuat'ın Gölgede kalan Yıllar (Adam Yayınları, İstanbul, 1997) isimli kitabı anılabilir.

Altan Öymen'in Bir Dönem Bir Çocuk ve bunun devamı niteliğindeki Değişim Yılları (Doğan Kitap, İstanbul, 2002 ve 2005) isimli kitapları, Hıfzı Topuz'un birçok yapıtı bu arada örneğin Eski Dostlar (Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000) da unutulmamalı.

Ayrıca Zihni T. Anadol'un eserleri örneğin Aydınliğa Omuz Verenler ve son yıllarda yayınlanan Orhan Suda'nın Bir Ömrün Kıyılarında isimli çalışması (Alkın Yayınları, İstanbul, 2004) da.

Anı türünün günümüzde gittikçe önem ve ilgi kazanmasında yolu açan belki Mina Urgan'dır : Bir Dinozorun Anıları'dır (YKY, İstanbul, 1998).

Hele bu tür yapıtlara eklenen fotolar sayesinde, kendi kendilerini “dinozor” bile ilan etseler ustalarımızın aslında gençliklerinde ve daha az gençliklerinde son derece sevimli insanlar olduğunu saptama olanağını da buluyoruz. Böylece yazı görüntüyle bütünleşiyor. Ve ortak hafızamız zenginleşiyor. Daha ne olsun? Belki şunu istemek hakkımız var: Herkesin bir gün veya başka bir gün artık ve mutlaka, Mina Urgan'ı veya diğerlerini örnek alarak, çekmecelerini, dosyalarını boşaltmalarını. Bize de bu lazım.

Sözlü Tarih ve Tarih'e destek Anılar ile yolumuz açıktır.

ÖRNEKLER

Genel olarak teorik ve uygulaması birimizden diğere değışebilecek olan açıklamalardan sonra, bir bilim adamı, bir yazar, biraz daha gençken bir gazeteci olarak yaptığım söyleşilerden ikisini sunacağım:

Önce Bülent Ecevit'le Paris'te bulunduğu bir zaman diliminde, 9 Mayıs 1989'da yaptığım söyleşiyi.

Sonra Mustafa Yalçın'ın Abidin Dino 1913-1993 başlıklı üç ciltlik çalışmam üzerine benimle yaptığı söyleşiyi.

Ve en sonda Söyleşiler: Vir-Gül-Üne Dokunmadan isimli kitabımdan kimi özetleri.

Böylece anattıklarımı nasıl uyguladığımı göstermek olanağı bulacağımı umuyorum. Belki size de örnek olabilir.

BÜLENT ECEVİT'LE SÖYLEŞİ, 10 Mayıs 1989: DÜNDEN BUGÜNE İŞÇİ HAREKETİ

1988 Sonbaharında, Paris'te, Senem Diyici, Okay Temiz başta, "Senem Diyici Sextet"i oluşturan müzisyen arkadaşlarıyla yeni plak çalışmasının hazırlıklarını, Seine'de demirlemiş bir takada yaparken, bir öğleden

sonra çalışmalarını izlemem için davet etti. Zevkle katıldım. Bir öğleden sonrasını, hatta akşamını da, birlikte geçirdik.

Çalışmalarını izledim, birçok fotoğraf çektim, verilen aralarda çay içtik, börek yedik ve epey sohbet ettik. O günün izlenimlerini o yılların ender haftalık dergilerinden 2000'e Doğru'da yayınladım. 2000'e Doğru yasaklanınca Yeni Yüzyıl adıyla okuyucuya sunuluyordu. Belki bu isimle çıktığında yayınlandı, arşivim yanı başımda olmadığından denetimini yapamıyorum. Bu o kadar önemli de değil. Önemli olan Senem Diyici'nin "Takalar"ı jazımsı bir biçimde harika müzikleştirmiş ve seslendirmiş olmasıydı:

"Takalar geçiyor, allı yeşilli

Takalar geçiyor, dümenleri lazlı

Takalar geçiyor, en nazlı

Yelkenlilerden de güzel.

Takalar geçiyor, emekle dolu"

Dinlerken hemen, biletsiz, vizesiz, pasaportsuz İstanbul'a, Boğaziçi'ne "canımın içine" ışınlandım, mest oldum.

Bu vesileyle elbette şiirin sahibi Bülent Ecevit'ten söz etik. Sohbet sırasında Senem'e "Ecevit'i Paris'e konserin için davet etsen iyi olur" önerisini yaptım. Senem, "Zamanı olmaz, gelemmez" türünden çekinsemeleriyle önce pek taraftar olmadı. "Bir dene, Ecevit çok nazik bir insandır mutlaka bir yanıt verir ve ona göre davranırsın" dedim. Pekiledi, davet mektubunu ilettiler ve bir süre sonra Senem'in davetine Ecevit'ten nazik ve olumlu yanıt geldi.

Bülent Ecevit, Mayıs 1989 başında, eşiyile birlikte, Paris'e merhaba dedi.

Rahşan Hanım ve Bülent Ecevit'le, üç gün ve üç gecenin büyük bir bölümünü birlikte geçirdik. Senem Diyici, Okay Temiz ve diğer müzisyen arkadaşları, zaman zaman fotoğraf çekmesi için katılmasını rica ettiğim, o günlerde Gökşin Sipahioğlu'nun SİPA Fotoğraf Ajansı'nda çalışan Necdet Nakiboğlu, nam-ı dier "Naki", ve bayan bir fotoğraf sanatçısı, Senem'in plak yapımcısı Patrick Tandin ve ben:

İlk gece yapımcının, Paris'in kuzey bitişiğindeki Saint-Ouen'daki evinde tanışma, akşam yemeği ve sohbet...

Ertesi gece, 9 Mayıs Salı gecesi, Senem'in Paris'in ünlü müzik salonlarından Le Bataclan'daki konserinde yeniden biraraya geldik. Bu konseri ve Ecevit'lerin katılımını kısa bir haber olarak 2000'e Doğru'ya gönderdim. O günlerde henüz bilsarayımız yoktu.

Gönderme işi bir parça uzayabiliyordu. Nitekim bu minik yazı ancak 4 Haziran 1989 tarihli derginin Kültür Sayfasında (s. 59) yayınlanabildi, Bülent Ecevit, Senem Diyici, Rahşan Ecevit, Okay Temiz ve benim konser öncesi sohbet anındaki bir fotoğrafımızla.

Bu sohbetlerimiz sırasında Bülent Ecevit, İşçi Hareketi Tarihi üzerine çalıştığımı, Paris VII. Üniversitesi'nde öğretim üyesi olduğumu ve bu konuda birçok makale ve birkaç kitap yayınladığımı öğrenince ilgi gösterdi. Adımı Ankara'da duymuş olmalı. Kendisine Türkiye'deki işçi hareketi tarihi üzerine sıkı bir söyleşi yapmamızı önerdim, önerimi kibarca kabul etti.

O birkaç gün içinde söyleşimi iyice hazırladım.

Günü ve saati gelince, Ecevit ve Rahşan Hanım'la üçüncü ve son gecemizde söyleşimiz için yola çıktım:

Bülent Ecevit'le 10 Mayıs 1989'da bu söyleşiyi yaptım: 1960'lı yıllardan günümüze işçi hareketi, ağırlıklı olarak ele aldığımız konunun başındaydı. Bülent Ecevit'in 1963'te çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu (SK) ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun (TİSGLK) mimarı Çalışma Bakanı olması tartışmamızı ilginç kılmaya adaydı.

Nitekim söyleşimiz kendi süreci içinde ciddi bir biçim aldı. Ciddi bir tartışmaya dönüştü. Bu nedenle ben de en

az Bülent Ecevit kadar konuşmak ve düşüncemi açıklamak durumunda kaldım.

Bülent Ecevit ve eşi Rahşan Ecevit, fotoğraf çekmek için gelen arkadaşım rahmetli Necdet Nakiboğlu'nu ve beni kaldıkları otelde, Opera Meydanı'ndaki Le Grand Hôtel'de, gerçek bir konukseverlikle karşıladılar, birlikte çay içtik, sundukları minik ve lezzetli kuru pastaların tadına baktık. Söyleşimiz birkaç saat sürdü. Kendilerine teşekkür borçluyum.

Bu söyleşinin çok az bir bölümü, yaklaşık ellide biri, 11 Haziran 1989 tarihli 2000'e Doğru'da yayınlandı: s. 10-11. Daha sonra tamamı İşçi Tarihine Bakmak isimli kitabımda (TÜSTAV, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007. s. 140-172) : Burada bu metni, yukarıdaki kısa girişle birlikte, olduğu gibi yayınlıyorum. Başlamadan önce Ecevit'in o günlerde DSP (Demokratik Sol Parti) lideri olduğunu da anımsatayım:

EDİLGİN TOPLUMDA İŞÇİ HAREKETİ

MŞG -Sayın Ecevit 1989 Mart ayı ikinci yarısında başlayan ve günümüze dek süren işçi eylemlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bülent Ecevit - Türk iş topluluğunda gerek toplumu çağdaşlaştırma hareketleri, gerek demokratik haklar ve özgürlükler geleneksel olarak, her zaman, yukarıdan, toplumun üst katmanlarından ve iktidarda bulunanlardan zaman zaman gelmiştir. Ve bu toplumda bir edilginlik, bir pasiflik alışkanlığı doğurmuştur. Fakat yukarıdan verilen haklar ve özgürlükler dönem dönem yine yukarıdan geri alınabilmiştir. Ve bu geri alınışlara karşı toplumdan etkin tepkiler gelmemiştir. Bu yüzden türk toplumu dünyada reaksiyon göstermeyen bir toplum izlenimi yaratmıştır.

Gerçi Osmanlı döneminde bazı halk hareketi gibi görünen hareketler olmuştur. Ama bunlar genellikle merkezi iktidarla taşra iktidarı veya çevre iktidarı arasındaki çekişmelerde halkın kullanılması biçiminde olmuştur. Veya halkın öncülüğündeki bazı hareketler bile toplumun üst katlarında bulunanlar tarafından ele geçirilip, kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirilebilmiştir.

Buna yakın çağda bir ilginç örnek verebilirim: 27 Mayıs 1960 öncesinde başlayan gençlik hareketi bir anlamda kendiliğinden oluşmuş bir halk hareketi gibi görülebilir. En azından benim değerlendirmem böyledir. Ve bu, demokrasiye toplumun sahip çıkması, toplumun genç kesiminin sahip çıkması bakımından çok umut verici bir gelişmeydi. Fakat bir noktadan sonra askerler bunun

öncülüğünü gençlerin elinden almışlardır. Ve başka türlü yönlendirmeye çalışmışlardır.

Ancak 1989 martının ikinci yarısından itibaren başlayan işçi hareketi türk toplum tarihinde bu bakımdan ciddi bir yenilik oluşturmaktadır. Umut verici bir yenilik oluşturmaktadır. İlk kez işçiler kendileri dışında herhangi bir güç odağı tarafından yönlendirilmeksizin, yitirmiş oldukları hakları yeniden elde etme yolunda bir mücadeleyi başlatmışlardır. Ve bu mücadelede toplumu karşılarına almamak, toplumda tedirginlik ve kuşku uyandırmamak için büyük özen, büyük dikkat göstermişlerdir.

Bu hareketin kendiliğinden oluşması tabii bazı eksiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bir kere lidersiz, lider kadrosu olmayan bir hareket biçiminde ortaya çıkmıştır. O nedenle eğer bu hareketin içinde, lider kadroları ortaya çıkmazsa, hareketin geleceği ne olacaktır, ne olabilir, onu kestirmek biraz güçtür. Bir noktadan sonra bu hareket sönebilir, durulabilir veya bir noktadan sonra işçilerin kontrolünden çıkabilir. Bu son tehlike daima vardır.

Ayrıca bu işçi hareketi özellikle kamu kesimini ilgilendiren yoğun ve yaygın toplu sözleşme görüşmelerinin, toplu pazarlıkların hükümet politikaları nedeniyle çıkmaza saplandığı bir sırada, buna karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yani belli bir aşamada toplu

pazarlığın çıkmaza düşmesine karşı bir tepki olarak, onu çıkmazdan kurtarıcı bir eylem olarak meydana gelmiştir.

Benim görüştüğüm işçiler bundan kendileri de tedirginlik duymaktadırlar. Çünkü sadece belli bir aşamada, ekonomik haklar için ve toplu sözleşme için verilen veya verilecek mücadelenin yeterli olmayacağını, bunun bir takım siyasal ve toplumsal hedeflere yönelmesi, yöneltilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ve sırf ekonomik mücadeleler bir takım ekonomik kazanımlar, birtakım sosyal ve siyasal haklarla bütünleşmedikçe bu kazanımların geçici olabileceği kaygısını duymaktadırlar.

Biz yoğun bir işçi merkezi olan İstanbul'da bu konuda ciddi bir araştırma yaptık. Eylemlere katılan DSP'li (Demokratik Sol Parti) işçilerin önce kendi aralarında değerlendirme toplantıları yapmalarını sağladık. Bu değerlendirme toplantılarından sonra İstanbul'da benim ve eşim Rahşan Ecevit'in katıldığı bir toplantı yaptık.

SENDİKALARDA DEMOKRASİ YOK

Bu toplantıya İstanbul'un değişik ilçelerinden DSP'li işçiler geldiler. Ve onların ortak değerlendirmelerini dinledim. Ve bu belirttiğim izlenimleri edindim. Daha doğrusu kendileri bunları açıkça dile getirdiler. Bu da beni çok sevindirdi. Çünkü, gördüm ki işçiler kendi

başlattıkları hareketi önyargısız olarak, objektif bir biçimde, eksikleri ve olası sakıncaları ile birlikte değerlendiriyorlar. Ve gerekli önlemleri alabiliyorlar.

Yine o araştırmalar ve görüşmeler sürecinde gördük ki bu işçi hareketi sendikalar tarafından bile yönlendirilmiyor. Hatta işçiler çok gerçekçi bir yaklaşımla önlerindeki en önemli sorunlardan biri olarak işçi ve sendika ilişkileri arasındaki kesikliği dile getirmişlerdir. Ve şunları anlatmışlardır:

Sendikalarda demokrasinin işlemediğini, birçok sendikada delegelerin doğrudan doğruya sendika genel merkezleri veya sendika şubeleri tarafından belirlendiğini anlatmışlardır. Hatta bazı sendikaların tüzüğünün, bazılarında da uygulamanın bu yönde olduğunu söylemişlerdir. Hatta işyerindeki işçi temsilcilerini bile doğrudan doğruya sendika şubelerinin seçtiğini, işyerindeki işçi temsilcilerini belirlemede bile o işyerindeki çalışan işçilerin söz hakkı olmadığını dile getirmişlerdir. Ve öncelikle gerçek anlamda sendika içi demokrasinin sağlanması gereği üzerinde durmuşlardır. Bunlar, benim görüşüme göre çok sağlıklı belirtiler.

Bu işçi hareketi, sendikaların başlattığı ve yönlendirdiği bir hareket değil. Kendiliğinden oluşan bir harekettir. Hatta sendikaların tutumundan da hoşnutsuzluk belirtileri içeren bir harekettir.

MŞG-Basına da yansıdığı gibi, bazı eylemler doğrudan doğruya kimi sendikanın toplu görüşmelerdeki tavırlarına yönelik. Sendika içi demokrasi yokluğu ciddi bir sorun olarak önümüzde. Lidersiz bir hareket dediniz. Lidersiz hareketin açıklamasını yapabilir miyiz acaba? Normal olarak işçi hareketinin önderinin bu tür eylemlerde sendikalar olması gerekiyor?. Fakat Türkiye'deki somut koşullarda sendikalar kimi şeyleri yapmıyorlar. Yapamıyorlar. Yasalar tarafından sınırlandırılmışlar. 1983 tarihli yasalar greve gitmeyi olanaksızlaştırıyorlar. İşçiler yasal engelleri ve sendikaların durgunluğunu, engellemelerini aşabilmek için yeni birçok eylem biçimi/türü yarattılar. Yaratıcı olduklarını bir kez daha gösterdiler. Ama bu hareket aynı zamanda kendi önder ve liderlerini çıkarmıyor mu?

Bülent Ecevit -Benim umudum zaman içinde kendi liderlerini de çıkarması. Yoksa bir noktaya gelip orada durabilir. Veya daha kötü bir olasılık saptırılabilir. Dışarıdan karışanlar tarafından saptırılabilir. İşçiler de bu tehlikenin farkındalar.

SENDİKALAR DIŞI EYLEMLER

İşçilerin anlattıklarına göre, lidersiz eylemler şöyle oluşuyor: “Biz birkaç işçi öğlen tatilinde veya akşam iş

saatinden sonra, aramızda çay içmek için toplandığımızda, yarın şöyle bir eylem yapalım diye söyleşiyoruz: Yemek yemeyelim, sakal bırakalım, viziteye çıkalım, iş yavaşlatalım, vb. Ve diğer arkadaşlarımızın nabzını yokladıktan sonra bunu uygulamaya koyuyoruz. Bunu Türkiye'nin değişik yerlerindeki işçiler duyuyor, onlar da benzer eyleme giriyor veya onlar bir eylem başlatıyor, biz onu öğreniyoruz, beğeniyoruz ve biz de aynı eyleme geçiyoruz. Böylelikle birbirimizden örnek alarak eylemler yapılıyor, yayılıyorlar.”

Benim görebildiğim kadar her hangi bir partinin, kuruluşun veya ideolojik grubun doğrudan etkilemesi ve yönlendirmesi söz konusu değil. Bu, genel bir hareket. 1980'den önce işçiler demokratik işçi haklarının tadını almışlardı. Fakat 1980'den ve özellikle 1983 seçimlerinde ANAP (Anavatan Partisi) iktidara geldikten sonra bir yandan o hakların büyük ölçüde kısıldığını gördüler, bir yandan da zaman geçtikçe ve enflasyon hızlanıp işçi ücretlerindeki artış geçersiz hale geldikçe o hakları yitirmenin ekonomik bakımdan kendilerini ne kadar güç ve zor duruma düşürdüğünü, geriletliğini gördüler. Ve bir noktadan sonra tahammüllerinin sonuna geldiler. Ve bunu bir patlama biçiminde değil, toplumu tedirgin etmeyecek bir biçimde hatta toplumun başka kesimlerinden de destek alarak, akıllıca bir yaygın kitle eylemine dönüştürmeyi başardılar.

BİR MAYIS 1989

MŞG -İşçi hareketinin bu yeniden yükselişi sırasında 1 Mayıs 1989, 1980'den beri ilk kez kutlandı. Daha doğrusu kutlanmak istendi. Ve bu, maalesef üzücü olaylara sahne oldu. 18 Yaşında bir genç, Mehmet A. Dalcı öldürüldü. Sizin 1 Mayıs konusundaki değerlendirmenizi rica edebilir miyim?

Bülent Ecevit -Ben bu değerlendirmenizi son zamanlarda açıkça dile getirdim. Aslında 1980 öncesinde CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) genel başkanı olarak da söylemiştim. Ben 1 Mayısın bir uluslararası işçi günü olarak, isteyenlerce kutlanmasına veya anılmasına kesinlikle karşı değilim, ve onun önlenmesini kesinlikle doğru bulmam.

Fakat işçi haklarıyla yakından ilgili bir türk vatandaşı olarak ben kendi ruhumda 1 Mayısı fazla duyamıyorum. Neden? Çünkü dünyada 1 Mayıs olayı olduğu ve o 1 Mayıs olayı belirli bir gelişme süreci, mücadele süreci içinde her yıl anılmaya başladığı sırada Türkiye daha sanayileşme sürecine girmemişti. İstanbul'da, Bursa'da birkaç fabrikanın dışında ciddi bir sanayi hareketi yoktu. Ve geniş ve etkili işçi hareketi de yoktu. Dolayısıyla Türkiye'deki toplumsal gelişme sürecinin 1 Mayısla tarihsel bir bağlantısı yok. Onun için ben 1 Mayısı kendi ruhumda duyamıyorum. Ve birçok türk vatandaşı da

sanırım aynı şekilde bunu kendi ruhunda bir bayram gibi duyamıyor.

1980 öncesi yıllarda 1 Mayısın kutlanış veya anılış biçimi toplumda derin huzursuzluklara neden olmuştu. Bunların sorumluları şunlardır, bunlardır, o uzun uzadıya tartışılacak ve araştırılması gereken bir konu. Bu konuya girmiyorum. Fakat gerçek şu ki 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili olarak, 1980 öncesinden kalma birtakım kuşkular, kaygılar var türk toplumunda. Onun için bir uluslararası işçi günü olarak kutlama gereği duyanların da toplumdaki o tedirginlik anılarını diriltmemek için azami dikkat göstermeleri gerekir. Fakat hükümet 1 Mayıs kutlamalarını engellemeye kalktığı zaman, meydan aslında toplumu tedirgin edebilecek kimselere, çevrelere bırakılmış oluyor. Çünkü bu konuda dikkatli davrananlar, içlerine sindirmeseler bile, yasağa uyuyorlar ve sokağa çıkmıyorlar. Fakat sokağa çıkanlar toplumda tedirginlik uyandırabilecek çevreler oluyor. Ve onun da gölgesi işçi hareketinin üzerine düşebiliyor.

MŞG -Siz bu söylediklerinizi bireysel düzeyde, Bülent Ecevit olarak, bir kişi olarak, söylüyorsanız, buna itiraz edemeyiz. Ben kişisel olarak herkesin bu konuda istediği tutumu alabileceğine inanıyorum. Türkiye işçi hareketinin 1 Mayısla tarihsel bir bağlantısı olmadığını söylediniz. Bunu yazanlar da var. Hatta bu konuda çalışan bazı arkadaşlar ciddi olarak tezler bile

savunuyorlar. Fakat aynı zamanda tarihi bir takım olaylar da var. İzninizle ve çok hızlı bir biçimde birkaç tarihi olayı anımsatmak istiyorum: 1 Mayıs Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu’ndan bugüne kadar, İşçi Bayramı olarak, 1909’da, 1910’da, 1911’de, 1912’de, gösteriler ve yürüyüşlerle kutlandı. 1913’den itibaren, savaşlar nedeniyle gösteri ve toplantılar yapılamadı. Fakat afişler asıldı, bildiriler dağıtıldı. 1 Mayıs, 1920’den itibaren 1921, 1922 ve 1923’te yine gösteri ve yürüyüşlerle kutlandı. Sonra 1924’te engellendi. 1925’de Takrir-i Sükun Kanunu çerçevesinde yasaklandı. Hatta o dönemde, tedbiri nitelikte, 1 Mayısı kutlaması söz konusu olabilecek kişiler 1 Mayıs öncesinde tutuklandılar.

Böylece 1 Mayıs bir yandan fiilen düzenlenmiş. Bunlar belgelerle ispat edilmiş, yazılmış, artık bilinen olaylar. Öte yandan 1 Mayısın İşçi Bayramı olarak kutlanması konusunda 1923 başında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde “Amele Gurubunun İktisadi Esasları”ndan bir madde aynen şöyledir:

“Bir Mayıs gününün Türkiye işçilerinin bayramı olarak kanunen kabulü.”

Yani bir yandan 1 Mayıs fiilen kutlanıyor, öte yandan bu konuda işçilerden gelen bir istek bulunuyor. Bildiğiniz gibi, bu işçi isteği hükümet ve parlamento tarafından dikkate alınmadı. Ve 1935 tarihli Ulusal Bayram ve Genel

Tatiller Hakkında Kanun 1 Mayıs'ı "Bahar Bayramı" olarak kabul etti. "İşçi Bayramı değil. Bahar Bayramı. Ama nihayet "Bayram".

Sonra DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) öncülüğünde 1 Mayıs 1976'dan itibaren 1980 darbesinin yasaklamasına kadar yeniden kutlandı. Bu işin bir yönü.

İkinci yönü 1 Mayıs gösterilerinin toplumda derin huzursuzluklar yarattığını söylediniz. Doğru. Yani, bugün 1 Mayıs dendiğinde, Türkiye'de, insanlar birtakım huzursuzluklar duyuyor. Böyle bir hava var. Bir tür "1 Mayıs psikozu" yani. Ama bu havanın, bu psikozun yaratılmasında acaba sorumlu kimdir? İşçi hareketi mi? Yoksa bu havanın yaratılmasında bazı mekanizmalar rol oynadı mı? Bir şeyi anımsatmak istiyorum: 1977'e kadar düzenlenen 1 Mayıslarda hiçbir zaman insanları huzursuz eden, kavgaya dönüşen bir olay olmamıştır. 1977'de ise 36 kişi ölmüştür/öldürülmüştür. Ve ölümlerine yol açan hadiselerin sorumluları ise aradan 12 yıl geçmesine karşın maalesef hala bulunamamıştır.

Nihayet 1 Mayıs 1989'da "huzursuzluğun" yaratılmasına sebep olayları Tarih bir gün mutlaka ortaya çıkaracaktır. Kimlerin silah kullandıklarını, göstericilere nişan alıp kimlerin nasıl ateş ettiklerini Fransa televizyon kanalları gösterdiler. Hepimiz gördük. Vurulan gencin yerde dakikalarca kendi haline bırakıldığını da. Sendikacıların, tertip komitesi üyelerinin "toplumda derin

huzursuzluklar yaratmamaya azami derecede gayret” sarf ettiklerini okuduk.

Bu bilgiler bağlamında nasıl bir sonuca ulaşabiliriz?

Bülent Ecevit -Osmanlı İmparatorluğu’nun son yılları ve 1920’lere ilişkin söyledikleriniz doğrudur. Fakat dediğim gibi, o dönemde Türkiye’de daha ciddi bir sınaileşme hareketi başlamamıştı. İşçi sınıfı son derecede küçük ve toplumda etkisi olmayan, yankı uyandırmayan bir kesimdi. Onun için o dönem özellikleri bugüne yansıtılamaz. Çok mevzii, çok sınırlı hareketler olarak kalmıştır. Nitekim o yüzden de sonradan 1 Mayısı kutlama geleneği devam etmemiştir.

1970’li yıllardaki kutlamalara gelince, 1977’deki kanlı olaylarda işçi hareketinin hiçbir sorumluluğu ve günahı olmadığını ben çok iyi biliyorum. Ve o dönemde bu konuda birçok çevreleri tedirgin edecek çıkışlar yaptım. O zaman ana muhalefet partisi başkanı olarak cumhurbaşkanını ziyaret ederek devletin kontrolu dışında, fakat devlet içi bazı kuruluşların bu hareketleri perde arkasından oluşturmuş olabileceği konusunda kuşkumu dile getirdim. Ve 7 Mayıs 1977 günü İzmir’de Konak Meydanı’nda yaptığım konuşmada da bu kuşkumu açıkça kamuoyuna söyledim.

Ayrıca 1979 1 Mayısında Sıkıyönetimce sokağa çıkma yasağı konuldu. O yasağa karşın sokağa çıkan DİSK ve TİP

yöneticileri tutuklandı. Ben Başbakan olarak İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na karşı bu konuda açık mücadele verdim. Bunları muhtelif vesilelerle anlattım. O sırada Avrupa Konseyi'nde benim Türk başbakanı olarak bir konuşma yapmam gerekiyordu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na Genel Kurmay yoluyla ve doğrudan doğruya şu mesajı gönderdim: Ben demokratik bir Avrupa kuruluşunda 1 Mayıs günü Türkiye'de, yani Avrupa Konseyi üyesi ve demokratik olduğunu iddia eden bir ülkede sokağa çıkma yasağı konulmasını anlatamam. Hele 1 Mayıs günü sokağa çıktıkları için bazı sendikacıların ve politikacıların tutuklanmalarını hiç anlatamam. Eğer Sıkıyönetim bunların suç işlediği kanısındaysa, bunlardan hiçbirini kaçmaz. Tutuksuz olarak yargılansınlar. Bu konuda böylesine açıktan mücadele verdim. Yani bu konuda belli bir demokratik tavır öteden beri, içimden gelerek sürdürmeye özen gösterdim.

Ancak 1970'li yıllardaki 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili olarak toplumda huzursuzluk ve tedirginlik uyandıran anılar sadece 1 Mayıs 1977'deki kanlı olaylar değildir. Ondan önceki 1 Mayıs kutlamaları doğrudan doğruya, hem de Brejnev döneminin Moskova'sının damgasını taşıdığı izlenimini verecek şekilde sahnelenmişti. Ve toplumun geniş kesimlerinde bu çok büyük bir tedirginlik uyandırmıştı. Oysa 1 Mayıs aslında Moskova kökenli de değildir. Alakası yoktur. Ama Türkiye'ye o yoldan ithal

edildi. Ama yine belirtiyorum, ben 1 Mayısın engellenmesine kesinlikle karşıyım. Kutlamak isteyenler kutlayabilmeliler. Bunun için 1 Mayısın resmi bayram olması da şart değildir. Herhangi bir günün anılması için illa onun resmi bayram konusu olması gerekmez. Resmi bayram olmayan birçok olaylar da anılma, kutlama vesilesi olabiliyor.

TÜRKİYE İŞÇİ HAREKETİNİN TARİHİ

MŞG-Sizin ana muhalefet partisi lideri, başbakan ve günümüzde DSP önderi olarak 1 Mayısı bakışınızın demokratik olmadığını iddia edemem. Bu konuda demokratik bir tavrınız var. Bu konuda yaptıklarınızı Tarih yazacak. Fakat öte yandan, siz, aynı zamanda Türkiye işçi hareketi konusunda yazdıklarınız ve söylediklerinizle etki yapan bir kişiliği de sahipsiniz.

1 Mayıs konusunda 1909'da başlayan, 1920'lerde süren kutlamaların daha sonra devam etmediğini söylediniz. Bunun mutlaka o dönemlerin koşullarıyla yakından ilgili, daha kesin, daha belirgin ve daha tarihi nedenleri vardır. Bunun ayrıntılarına girmek söyleşimizin sınırlarını aşar. Fakat öte yandan 1976 ve sonrasındaki kutlamalarda ise Brejnev Moskova'sını simgeleyen bir takım unsurların kullanıldığını belirttiniz. Böyle şeyler olmuş olabilir.

Uluslararası niteliği yüzünden uluslararası simgelerin bulunması kaçınılmaz. Ama Türkiye'deki işçi hareketinin kendisine özgü tarihi yok mu?

1909'dan sonraki kutlamaların kendi çevre koşullarından gelen özellikleri vardır. Mevzii ve sınırlı gibi. Bunun aksi iddia edilemez. Ama mevzii ve sınırlı olsa bile bir işçi hareketimiz var. Az veya az gelişmiş bile olsa bir sanayimiz var. Bugünkü fabrikalarımızın bazılarının, örneğin Paşabahçe Şişe ve Cam Sanayiinin, madenlerimizin pek çoğunun kökenleri Osmanlı İmparatorluğu'nda. Bunu değişik bilimsel çalışmalarında göstermek istedim;

Örneğin DİSK üyesi Basın-İş gibi, bazı sendikaların kökeni 1909'a inmektedir: 1909'da kurulan Mürettibin-i Osmani Cemiyeti, 1940'larda Matbaa Teknisyenleri Cemiyeti olmuş, daha sonra ise Basın-İş. Bu arada 1920'lerdeki sendikacıların bazıları, örneğin Uzeyir Avni Kuran 1940'larda yine sendikalarda görev başındadırlar. Türkiye işçi hareketinin sınırlı, kendi düzeyinde de olsa, küçük çapta da olsa, Tarihiyle git-gelleri yok mu?

Bülent Ecevit -Dediğim gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki olaylar çok yerel ve sınırlı kalmıştır. Ve daha sonraki yılları etkilememiştir. Etkileyememiştir. Hem de nasıl etkileyememiştir. 1950'de işçilere toplu iş sözleşmesi ve grev hakkını kesinkes vaad etmiş olan bir parti (DP. Demokrat Partisi. MŞG) iktidara gelmiştir. On

yıl iktidarda kalmıştır. Ve on yıl süresince toplu sözleşme ve grev haklarının sözünü bile etmemiştir. Yani bunlar da, acı da olsa, kendi toplumsal gelişme sürecimizin gerçekleri. Demek ki o yirminci yüzyılın başlarındaki olaylar aslında işçi hareketini uzun vadede yönlendiren hareketlere dönüşmemiştir. Bunların nedenleri üzerinde tartışılabilir.

Bir de şunu da belirtmek isterim. Türkiye'deki benim temsilcileri arasında yer aldığım sosyal demokrat hareket veya bizim değimizimizle demokratik sol hareket marksist kökenli değildir. Türkiye'nin kendine özgü koşulları içinde oluşmuş ve çağın sosyal demokrasisinden esinlenmiş bir harekettir. Çağın sosyal demokrasisinde Marksist kökenlerinden kopmuştur. Ama marksist simgeleri tarihi birer anı, birer hatıra olarak saklamıştır. Onun için Marksizmle hiçbir ilgisi kalmamış olan bazı Batı Avrupalı veya İskandinav sendikaları, işçi hareketleri 1 Mayısı kutlarken o simgeleri de dile getirirler. Kimi ülkede Enternasyonal Marşı'nı söylerler. Kimi ülkede kırmızı bayrak açarlar. Kimi ülkelerde Marks'ın, Lenin'in, Engels'in resimlerini taşırlar. Bu ülkelerin halkları bundan pek tedirgin olmazlar.

Ama birde tarihsel süreç içinde inişli-çıkışlı oluşan Türk-Sovyet ilişkileriyle ilgili bazı gerçekler var. Osmanlı Döneminin sonlarında İstanbul'u ele geçirmeye çalışmış bir Çarlık Rusya'sı. Arkasından II. Dünya savaşı bitiminde,

Türkiye'den açıkça toprak istemiş bir SSCB. O ülkeyi anımsatacak, o ülkeyle özdeşleşmiş izlenimi verecek davranışlar, simgeler Türk toplumunda, bence anlayışla karşılanması gereken tarihsel nedenlerle bir kuşku uyandırıyor. Bir kaygı uyandırıyor. Bu da Türkiye'nin bir gerçeği. Yani Rusya'dan gelen ve gelebilecek olan tehlike ile Batı ülkeleri bizim kadar içiçe yaşamamışlar. Türkiye'de bu konuda, tarihten gelen birtakım belli tedirginlikler var. Zamanla Türk-Sovyet ilişkileri gelişiyor, yumuşuyor; hele son yıllarda büyük aşamalar yaptı. Onun için belki o acı anılar zamanla unutulacaktır. Ama o anlar henüz belleklerdeyken, Türkiye'de Batı Avrupa'daki kutlama törenlerinde gördüğümüz simgelerle, sloganlarla 1 Mayıs gösterisi yapıldı mı toplumun tedirgin olmasını da anlayışla karşılamak gerekir. Ben işin özü ile ilgiliyim. Önemli olan Türkiye'de sağlıklı ve güçlü bir işçi hareketinin oluşmasıdır. Kendini kabul ettirmesi ve Türkiye'de gerçek bir sosyal demokrasinin yerleşmesidir. Bunu birtakım simgeler törenler uğruna büsbütün zora sürmeyi anlamsız buluyorum.

MŞG -Sayın Ecevit sizinle söylediklerinizi tartışmıyorum. Söylediklerinizle birlikte birtakım argümanlar ileri sürüyorsunuz. 1 Mayıs kutlamaları bazı kesimlerce SSCB'ye bağıntılanmak isteniyor. Oysa 1 Mayısın SSCB ile bir ilişkisi yok. Bizim, bu alanda çalışan arkadaşlar olarak aynı zamanda bu konuda bazı gerçekleri saptamamız

gerekmiyor mu? İzinizle birkaç şeyi anımsatmak istiyorum. 1 Mayıs günümüzde 100'den çok ülkede kutlanıyor. Sembollerden söz ettiniz. Oysa bu yıl Marks, Engels, Lenin, Stalin ve Mao resimleri Çin Halk Cumhuriyeti'nde taşınmadı. Bu yıl SSCB'deki 1 Mayıs gösterilerinde ise, benim televizyonlardan gördüğüm, Marks, Engels ve Lenin resimleriydi. Stalin'in resmi epeydir kaldırıldı. Yani bir yandan Türkiye'de 1 Mayıs'ta olaylar olur, göstericiler kurşunlanırken demokratik bir tavır takınıp "1 Mayıs kutlanabilir" deyip, öte yandan 1 Mayıs'ın kutlanmasını engellemek için her türlü aracı kullanan, Fransızların dediği gibi, "her odundan ateş yakan" insanların "değirmenine su taşımanın" anlamı var mı? Tarihi açıdan 1 Mayıs Türkiye'de daha önce kutlandı. Ve insanlar öldürülmedi. 1 Mayıs'ın "huzur bozucu" olduğu, "tedirginlik yarattığı" iddiaları 1970'li yıllarda, özellikle Ekim 1973'de CHP'nin iktidara aday ve iktidar olmasıyla ve DİSK'in gittikçe gelişmesi, Marmara Denizi'nin kıyılarının ötesine geçmesi ile ilgili değil midir? Sosyal demokratlar, sosyalistler ve devrimcilerin hepsini kapsayan sol hareket İstanbul, Ankara ve İzmir'in sınırlarını aştığı zaman Türkiye'de birtakım insanlar ve çevreler bunu her ne pahasına olursa olsun engellemek istemedi mi? 1977 ve sonrasında olup-bitenlerde bu çevrelerin rolü yok mu? Nihayet bugünkü koşullarda, yani İkinci Savaş ve sonrası ve "soğuk savaş" ilişkilerinden arınmış bir uluslararası ilişkiler demeti

içinde, 1 Mayısın Türkiye’de kutlanmasının hala bazı kimselere SSCB ile tarihi kimi sorunlarımızı hatırlatabilir diye eleştirilmesinin yarar ve nedenleri var mı?

Bülent Ecevit -Şimdi ben kendi görüşümü söyledim. Yani 1 Mayısı isteyen kutlayabilmeli. Daha ne söyleyeyim? Ama kendi duygumu ve benim sosyal demokrat veya demokratik sol eğilimli işçinin duygularını ve yaklaşımını da söyledim. İsteyen kabul eder, istemeyen kabul etmez. Ama bütün bu söylediklerim isteyenlerin 1 Mayısı kutlamalarına engel olmamalıdır. Bizim demokratik sol hareketin...

(Bu sırada o ana dek söyleşimizi sessizce ve nazik bir biçimde dinleyen Rahşan Ecevit söze karışıyor:): Ben bir şey söylemek istiyorum. Ben kendi bayramımı kendim kutlamak isterim. Ne diye başkalarının bayramını kutlayayım? Bizim kendi bayramımız var. Haklarımızı elde ettiğimiz günün bayramı. Ben onu kutlamak isterim. Sonra Türkiye’de kendi koşullarımız var. Ona göre kutlamalıyız. Bu (söyleşi olmalı iyi okunamayan bir sözcük/ teypten. MŞG) olmaktan çıktı artık.

-(Bülent Ecevit sözü alıyor ve beni kastederek): Ama kendisi bilim adamı, bu konuda uzman...

“1 MAYIS YERİNE 24 TEMMUZ”: HAKLAR TANINDI MI? SINIRLANDI MI?

MŞG -Sayın Ecevit, 274 sayılı Sendikalar Kanunu (SK) ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun (TİSGLK) yürürlüğe girdiği tarih olan 24 Temmuz 1963'den hareketle 1 Mayıs yerine Türkiye'de 24 Temmuz'un “İşçi Bayramı” olarak kutlanmasının Türkiye'nin tarihi koşulları içinde daha uygun olacağını öteden beri söylüyorsunuz...

Bülent Ecevit -Evet. Şu aşamada belki kutlama sözü doğru olmayabilir. Çünkü o haklar büyük ölçüde geri alındı. Ama, anılma bakımından türk işçilerinin ileri demokratik haklara kavuştuğu günün anılması bakımından 24 Temmuz'un belli bir anlamı vardır. İşçi günü olarak bir gün anılmak isteniyorsa Türkiye'nin gerçekleri, koşulları açısından o gün anılabilir diye söyledim.

MŞG-Bugün o haklar sınırlandı dediniz. 24 Temmuz 1963'de yürürlüğe giren iki yasa var. Birincisi 274 sayılı SK. İkincisi 275 sayılı TİSGLK.

SK, 1947 tarihli Türkiye'nin ilk Sendikalar Yasası'na oranla mutlaka daha ileri birtakım özellikler taşıyor. Ancak 275 sayılı TİSGLK kanımca grev hakkını birkaç

boyutunda sınırlıyor. Üç önemli noktada bir dizi sınır ve yasak getiriyor:

1-Yasa grev hakkının kapsamını sınırlıyor. Bazı çalışanlar yasa dışı bırakılmıştır.

2-Yasa, grevin yasal sayılabilmesi için grevin amacını ve yöntemlerini ölçü olarak alıyor. Bu açıdan birçok grev türünü yasadışı ilan ediyor. Yasaklıyor. Örneğin dayanışma grevi yapılması oldukça zordur. Genel grev yasaktır. Siyasi grev yasaktır...

3-Yasa, grev hakkının uygulanmasını çeşitli dar yöntemlere uymaya zorlamıştır. Önbildirim koşulu bir örnek olarak verilebilir.

Böylece grev yapılması oldukça zorlaştırılmıştır, bu yasa çerçevesinde. Bu sınırlamalar ve yasaklar 1983 tarihli yasa ile daha da arttırılmıştır. Ve bugün greve gidilmesi tamamen bir cesaret işidir.

Siz 1963'te bu yasalar çıktığı sırada Çalışma Bakanıydınız. Bu yasaların bu tür yasak ve sınırlamalarla çıkarılmasında o sıradaki TBMM'nin yapısının mutlaka rolü vardır. CHP bir koalisyon hükümet kurmuş; ve hükümet programına, 1961 Anayasasının "iki yıl içinde" çıkarılmasını emrettiği, bu iki yasanın kesin sonuca ulaştırılması ilkesini almıştı. Sizce bu yasaların sınır ve yasakları var mı? Varsa o günkü koşullar içinde başka türlü yapılmaları olanaksız mıydı?

Bülent Ecevit -O günkü koşullarda gidilebilecek noktanın azamisine gittiğimiz, fakat eksikler kaldığı düşüncesindeyim. Yalnız eksiklerden daha önemli fazlalıklar var. Yani bildiğimiz kadarıyla başka hiçbir ülkede işçilere yasayla tanınmamış birtakım haklar, grevi etkili kılacak haklar tanınmıştır. Örneğin grev yapılan, grev ilan edilen işyerinde üretimin tamamen durmasını öngören ilke. İsteyen işçilerin çalışabilmesi gibi bir durum söz konusu edilmemiştir. Gelişmiş Batı ülkelerinde bu fiilen sağlanır. Uygulama ile sağlanır. Ama bizde işçi hareketi henüz yeterli düzeyde güçlü ve etkili değildir denilerek kökleşmiş Batı demokrasilerinde uygulama ile, fiilen gelenekleşmiş bir takım hakları yasa metnine geçirdik ki bu konuda bildiğim kadarıyla Türkiye'den başka bir örnek yoktu.

1980'den sonra ise toplu sözleşme ve grev hakkı fiilen, tümüyle yok edilebilir hale geldi. Şöyle ki hükümet istediği grevi kararname çıkararak yasaklayabilecek durumda. Ve grev bir kez ertelendi mi Yüksek Hakem Kurulu (YHK) devreye giriyor. Ve toplu pazarlık süreci tümünden sona eriyor. Son demir-çelik grevine kadar bunun bilincine varılamadı. Çünkü hükümet grev erteleme hakkını o aşamaya kadar kullanmadı. Neden kullanmadı? Çünkü işine geliyordu. Elindeki dövizi cömertçe kullanarak grev yapılan işyerlerinde üretilen malları iktidara yakın çevrelere ithal ettiriyordu. Ve onların kara borsasını yaptırıyordu. Fakat demir-çelik

grevinde anlaşılın bunu yapamayacak duruma geldi. Çünkü 7-8 milyar dış borç taksidinin faizinin ödenmesi gerekiyordu. Ve ilk defa yetkisini kullanıp grevi erteledi. Böylece YHK devreye girdi ve toplu pazarlık süreci bitti.

Böylelikle yürürlükteki Anayasanın ve yasaların tanıdığı toplu sözleşme ve grev haklarının fiilen işlemez hale getirilebileceğinin bilincine varıldı. Bu da bardağı taşıran damla oldu.

1963'deki yasaya gelince tabii yalnız parlamentoda değil, o günkü yapısıyla CHP'nin içinde ve o yasa tasarılarını TBMM'ye sunan CHP başkanlığındaki koalisyon hükümetinde toplu sözleşme ve grev haklarının tanınmasını istemeyen, buna karşı şiddetle tepki gösteren kimseler ve çevreler vardı. O koşullar içinde yapılabileceğın sanırım azamisi yapıldı.

O arada bazı ciddi eksiklikler kaldı. Örneğın, bana göre, işçilere o hak tanınırken belli ölçüler içinde, değişik ölçütlerle olsa bile kamu görevlilerine de bu hakkın tanınması gerekirdi. Bu hem sosyal adaletin ve tutarlığın gereğiydi hem de işçilerin de yararına olacaktı. Çünkü yalnız işçilere toplu sözleşme, grev ve sendika haklarının tanınması sonucu ister istemez kamu görevlileri gelirleri, hakları ve çalışma koşulları bakımından giderek işçilerin gerisinde kalacaklardı. Ve bu da kamu görevlileri

kesiminde işçi kesimine karşı adeta bir kıskançlık ve tepki uyandıracaktı. Ben bunu daha ilk günlerden görmüştüm. Ve mutlaka benzer hakların kamu görevlilerine de belli ölçüler içinde tanınması gerektiğini savunmuştum. Fakat o günkü yapıyla Türk siyasal yaşamı buna kesinkes karşıydı, engeldi.

Nitekim korktuğum gibi oldu. 1970'li yılların sonlarına doğru kamu görevlileri kesiminde işçi haklarına karşı bir tepki uyandı. Bu da çok doğaldı. Düşünün ki kamu sektöründe çalışan bir yüksek mühendis kendi emrinde çalışan bir işçiden çok daha düşük haklar alıyordu. Ve bazı yüksek mühendisler, yüksek düzeydeki teknik elemanlar ancak, örneğin temizlik işçisi statüsüne geçerek işçiler düzeyinde geçim olanağı sağlayabiliyordu.

Bu gibi, nedenlerle kamu sektörü yönetiminde işçi haklarına karşı uyanan tepkiler yargı organlarında da psikolojik bakımdan etkili olmaya başladı. Ve toplu sözleşme, grev hakları tanındıktan sonra bir süre yargı organları genellikle işçiler lehine kararlar verdikleri halde, 70'li yılların sonlarına doğru işçiler aleyhine kararlar çoğalmaya başladı.

Bu tehlikeleri önceden gördüğüm için kamu görevlilerine de benzer hakların tanınmasında ısrar etmişim. Fakat bunu başaramamıştım.

İkincisi 1963'te bu hakları tanırken ve tanıdıktan sonra yaptığım gezilerde işçilere ve sendikacılara şunu anlatmaya çalışıyordum:

Bu hakların tanınması zorunludur, bu hakları tanıdık, bu haklar tanındı. Fakat Türkiye'de işçiler kesimi henüz küçük bir azınlıktır. Siz "Biz kendi haklarımızı kopardık. Ötesi bizi ilgilendirmez" havasına girecek olursanız, toplumdaki başka çalışan halk kesimleriyle gittikçe yabancılaşırsınız.

İşçi hareketine düşen bir ödev, toplumsal haklara öncülük etmektir: Siz bu öncülük görevini yerine getiremediğiniz takdirde toplumda doğal müttefikiniz olabilecek geniş kesimler giderek sizden uzaklaşabilir. Başta köylü, ardından kamu görevlileri olmak üzere.

Fakat maalesef bu mesajı etkili bir biçimde sendikal harekete iletemedim. Yahut sendikal hareket tarafından algılanmadı.

İŞÇİLER SAHAYA İNMELİ

Ayrıca işçilerin rejim konusuyla daha yakından ilgilenmeleri gerektiğini, demokrasinin tribünlerdeki edilgen, pasif seyircileri durumunda kalmamaları gerektiğini vurguladım.

Özellikle 12 Eylül (1980) bir hafta kala, 6 Eylül 1980’de, Petrol-İş Genel Kurulu’nda bu konuda, benim maksadımın dışında birtakım yorumlara yol açan bir konuşma yaptım. Halkın ve özellikle işçilerin trübünlerde seyirci olarak kalmamaları, sahaya inmeleri ve demokrasiye sahip çıkmaları gerektiğini söyledim. Maalesef aynı toplantıda benden sonra kürsüye çıkan sendikacılardan bazıları bunu “işçinin kışkırtılması” gibi yorumladılar ve beni şiddetle eleştirdiler. Eleştirenlerden bazıları bugün hala yüksek düzeyde sendikacılık yapmaktadır.

Bu da eksik kaldı. Yani türk işçi hareketi 1963’ten sonra başka çalışan halk kesimlerinin ve mağdur halk kesimlerinin hakları için öncülük etmedi. Ve siyasal gelişmelere yeterince ağırlığını koyamadı veya koymadı.

Üçüncü bir eksiklik bence şuydu: Batı’da toplu sözleşme ve grev hakları ile hür sendikacılık kapitalizme, kapitalizmin sömürüsüne karşı işçi hareketinin kendisini savunma ve haklarını elde etme süreci olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bizde bu haklar tanındığında türk toplumunun belli bir özelliği vardı: Türkiye’de çok geniş bir kamu sektörünün varlığı. Devlet işletmelerinden oluşan kamu sektörü vardı. Hala var. Ve sanayinin önemli bir kesimi, işçilerin de en az yarısı, belki yarıdan çoğu devlet sektöründe çalışıyordu. Şimdi işçiyle devlet sektörü ilişkileri, işçiyle özel sektör sermaye sahipleri

arasındaki ilişkilerden farklı birtakım özellikler taşırlar. Ve toplu sözleşme mekanizmasını devlet sektörünün ağırlık taşıdığı bir ülkede uygulamak zordur. Özel birtakım önlemler ve düzenlemeler gerektirir. Bence bu sorun en azından devlet sektöründe sinai demokrasi yani kamu iktisadi teşekküllerinde yönetime, kâra ve sorumluluğa çalışanların etkin katılımıyla çözülebilirdi.

Onun için 274 ve 275 sayılı yasalarla ilgili hükümet olarak hazırlığımız ilerlerken, ben bir yandan da bir başka yasaya endüstriyel demokrasiyi getirecek birtakım hükümler konması için büyük çaba gösterdim. O da (şimdi yanlış anımsıyor olabilirim) sanırım 464 sayılı 1964'te çıkan Kamu İktisadi Kuruluşlarının Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Yasa'dır. Bu yasaya yönetime, kâra ve sorumluluğa katılımı ilgili hükümler koydurmaya çalıştım.

Ama önce hükümet içinde bazı tepkiler oldu. TBMM'de daha büyük tepkiler oluşacağı belirdi. Bunun üzerine o hükümlerin birtakım genel ilkeler olarak yasaya girmesini ve uygulamaya ilişkin ayrıntıların daha sonra tüzük ve yönetmeliklerle saptanmasını uygun buldum.

Fakat o genel ilkeler niteliğindeki hükümler bile TBMM'de büyük tepkiyle karşılaştı. Ben bu konuya inanan arkadaşlarımla birlikte direnerek, ısrarlı bir mücadele vererek belli ölçüler içinde o hükümleri yasaya koydurmayı başardım. Fakat (TBMM) Komisyonunda

bunlar çıkarıldı. Çıkarıldıktan sonra ben tekrar arkadaşlarımı toplayıp Komisyona gittim; ve tekriri müzakere kararı aldırtdım. Fakat yeniden müzakere edilecek maddelerin kanunla ilgili bütün müzakere bittikten sonra görüşülmesi karara bağlandı. Haftalarca bekledi. Yeniden koydurttuk. Fakat bir oturum sonra yeniden çıkarıldı. Yeniden koydurttuk. Böyle uzun bir direniş oldu.

Çok ilginçtir, Komisyonda bu konuda beni en çok engelleyenler Başbakanlık Denetleme Kurulu'ndan gelen uzmanlar oldu. Yüksek bürokratlardı. Aslında değerli kişilerdi. Fakat öyle koşullandırılmışlardı ki devlet işletmelerinde işçilerin yönetime katılmalarını bir kabus gibi görüyorlardı. En etkili direniş onlardan geldi. Ve zaten bu ilkeye karşı olan milletvekili çoğunluğu da onların argümanlarından yararlanarak karşı çıktılar. Sonunda o genel ilkeler niteliğinde bazı hükümleri kanuna koydurabildik.

Fakat Çalışma Bakanlığımın son aylarında uygulamaya ilişkin yönlerini düzenleyen tüzük ve yönetmelik hazırlıklarını da yaptım. Ancak 1965 başında hükümetten ayrıldık; benim Çalışma Bakanlığım da sona erdi. Ondan sonra o tüzük ve yönetmelik taslakları ortadan kalktı.

Ve yasadaki o hükümler son derecede anlamsız bir şekilde uygulanmaya kondu. İşçiler değil, sadece en üst

düzeydeki ve işçilikle bir ilgisi kalmamış sendikacılar yönetime katıldılar. Ve giderek yönetimle bütünleştiler.

Endüstriyel demokrasi sistemi özellikle başlangıçta az sayıda işçi çalıştıran işletmelerde uygulanırsa başarılı olabilirdi. Oysa en çok işçi çalıştıran müesseselerde uygulanması koşulu getirildi. Dolayısıyla işçi büsbütün yabancılaştı bu sisteme. Ayrıca kardan pay dağıtma konusundaki kararlar 3-4 yıl geriden gelmeye başladı. O zaman işçi verdiği emeğin karşılığını alamadı. Bir işçi kardan pay alayım diye fazla çalışsa, verimli çalışsa bile aradan yıllar geçiyor, belki o işçi emekliye ayrılıyor ve bir başka genç işçi bir ölçüde ondan yararlanıyordu. Yani iyice yozlaştırıldı.

Sonra 1978-1979 hükümetimiz döneminde biz önce 1978 Haziranında Türk-İş ile bir Toplumsal Anlaşma imzaladık. Ve bu Toplumsal Anlaşmanın içinde endüstriye demokrasi hükümlerini biraz daha ayrıntılı olarak koyduk. Fakat 1979 yılında iş bunun uygulanmasına geldiğinde bağımsız bakanlardan biri tek başına sonuna kadar direndi. Bildiğiniz gibi, Bakanlar Kurulunda bütün kararların oy birliği ile alınması gerekir. Bir bağımsız bakanın engellemesi yine işi bir kez daha yatırmış oldu.

İŞÇİ MÜCADELESİ VE HAKLARIN TANINMASI

MŞG -Anlattıklarınızdan yasalara, tüzel düzenlemelere önem verdiğiniz anlaşılıyor...

Bülent Ecevit -Hele toplumdan gelen bir hareket olmayınca tabii tüzel düzenlemelerin önemi büsbütün artıyor.

MŞG -Bazı hakların elde edilmesi konusunda toplumdan herhangi bir şey/istek gelmediğine ilişkin sözlerinizi sizinle tartışmak isterim. Ama maalesef zaman ve söyleşimizin konusu el vermediği için bugün burada tartışamayacağız. Ayrıca sizi yormak istemiyorum. Sizinle aynı fikirde olmadığımı belirtmek isterim. Uygun görürseniz, bu konuda yazdığım yazılardan bazılarını size vermek isterim. Okursanız ve bilginiz olursa ayrıca sevinirim. En azından grev konusunda size hiç katılamıyorum. Toplumdan, işçi sınıfından gelen...

Bülent Ecevit -Hayır, hayır. Şunu söylemek istiyorum. Cumhuriyet döneminde, hele hele çok partili döneme geçtikten sonra, 1960'lı yılların başında hükümet ciddi olarak toplu sözleşme ve grev haklarıyla ve sendikacılıkla ilgili yasaları hazırlamaya başlayıncaya kadar bu konuda sendikal hareketten ciddi bir baskı gelmedi. Bu bir gerçek. Fakat başka şeyleri kast ediyorsanız o ayrı.

MŞG-O dönem için de bir şey söylenebilir de, ben tabii...

Bülent Ecevit -Tabii arada bireysel olarak birkaç sendikacının sözleri çıkıyordu. Ama işçi hareketinden gelen bir baskı olsaydı demokrat bir ülkenin iktidarı da mecbur olurdu bu hakları tanımaya.

MŞG -Size bir şey söylemek istiyorum: Ekim 1961'den 24 Temmuz 1963'e kadar yapılan eylemlerin dökümü var bende...

Bülent Ecevit - Biliyorum efendim. Ben onları söylemiyorum size. Ben ne dedim? 1960'lı yılların başında bu yasalarla ilgili hükümette hazırlık başlayınca kadar sendikal hareketten bir baskı gelmedi. Ama ne zaman ki hükümet bu yasaları hazırlamaya başladı, o zaman eylemler de başladı. Ben de o eylemleri teşvik ettim ve onlardan yararlandım. Çünkü o şekilde, hatta sendikacıları Meclis kulisine girmeye teşvik ettim. Bir yandan Adalet Partisi (AP) öte yandan CHP kulisine girdiler. Bir yandan ise yalın ayak işçi yürüyüşleri filan oluyordu. Bunları engellemem için baskı altındaydım. O baskılara karşı mücadele ettim. Ama bunlar hep hükümet siyasal iradesini açıkladıktan ve yeni yasaların hazırlığına başladıktan sonra oldu.

MŞG -Aslında bu tartışma konusu. Yani haklar lütuf sonucunda mı mücadele sonucunda mı alındı? Bu tartışmaya girmek isterseniz...

Bülent Ecevit -Lütuf tezini ben kullanmıyorum. Maalesef tabandan kaynaklanan bir hareketin sonucu olarak değil, dışarıdan gelen bir iyi niyetli hareketin işçiler tarafından da desteklenmesi sonucu olarak uygulamaya girdi bu haklar. Öyle olmasaydı, 1980’de kolay kolay geri alınamazdı.

MŞG -Mücadelede olmadan haklar tanınmıştır diyenlerin haklar geri alınca mücadele verilmemiştir demesi...

Bülent Ecevit - Ben haklar alınca mücadele verilmemiştir demiyorum. Haklarla ilgili yasa hazırlığı başlayıncaya kadar (sendikal hareketten ve/veya işçi hareketinden. MŞG) baskı gelmemiştir diyorum.

MŞG - İzinizle birkaç noktaya kısaca değinmek istiyorum. Gerçekten uzun uzadıya değinmemiz olanaksız...

Bülent Ecevit - Hatta size bir anımı anlatayım. İlk yürüyüşler başladı. Ben Çalışma Bakanayım. Biz bir yandan yasaları hazırlıyoruz. İşçilerle görüşerek, danışarak, sendikalarla hazırlıyoruz. Bir yandan da yürüyüşler başlıyor. Hiç unutmam, İzmir’de işçiler yalınayak yürüyecekti. Çalışma Bakanlığındaki bazı iyi niyetli yüksek memurlar kaygı içindeydiler, bu yürüyüşten büyük olaylar çıkacak, tepkiler doğacak diye. Ve bu yürüyüşlerin engellenmesi gerektiğini bana telkin

edenler oldu. Hepsi değil, ama bazıları. Ben niye engelleyelim, biz bu hakların çıkmasını istiyoruz, işçilerden destek gelmesi iyi bir şey dedim. “Efendim, işte şöyle olur, böyle olur” dediler. Bunun üzerine peki ne yapayım, nasıl engelleyeyim diye sordum. Onlar hemen “Efendim, siz Vali beye telefon edin, bana işçi yürüyüşü hakkında bilgi verin deyin, o, ne yapılması gerektiğini anlar” dediler. Öyle bir şeyi tabii ki yapmadım. Ama bu olay o sıradaki zihniyeti göstermesi açısından önemli.

MŞG - Birkaç şeyi anımsatmak istiyorum. Grev hakkı konusunda bir şeyler...

Bülent Ecevit - Yalnız o aynı memurlar ileri işçi haklarının getirilmesinden de yanaydılar. Bana o konuda yardımcı oldular. Bakanlığa geldiğim zaman hazır bulduğum yasayı (yasa taslağını. MŞG) yetersiz buldum. Partinin geniş hazırlığı vardı. O yolda daha liberal, daha ileri bir tasarı hazırlamaya çalıştım.

MŞG - 1963’de yasaların çıkmasından hemen öncesini, yani 1961-1963 arasını demiyorum (biraz önce başladığım ama bir türlü bitiremediğim soru ve açıklamama dönüyorum), 1920’lere dek inen, hatta 1908’den başlayan birtakım işçi istekleri ve işçi eylemleri var. Ayrıca 8 Ekim 1908’de Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-u Muvakkat (TECHKM) ile grevin düzenlendiğini mutlaka biliyorsunuz. Bu Kanun-u

Muvakkat 9 Ağustos 1909'da Osmanlı Parlamentosu'ndan geçip Tatil-i Eşgal (Grev) Kanunu adıyla yasalaştı. Ve bu Kanun 1936 tarihli İş Kanununa kadar yürürlükte kaldı. Yani 1908'den 1936'ya dek grev kanunla düzenlenmiştir. Bu birinci nokta.

İkincisi 1936'dan 1960'lı yıllara kadar grev hakkı ısrarla istenmiştir. Size bir örnek vermek istiyorum. 1946'dan 1960'a dek grev hakkı çok ciddi bir biçimde tartışılmıştır. 1946'dan 1950'ye dek Sadi İrmak, Şemseddin Sirer gibi dönemin CHP'li Çalışma Bakanlarının katıldığı tartışma biliniyor. (Bu konuda *Toplum ve Bilim*'in 40. sayısındaki yazıma bakılabilir)

Ayrıca 1920'lerde grev hakkı işçilerce ısrarla istenmiştir. Bu aynı biçimde 30'lu, 40'lu ve 50'li yıllarda sürmüştür...

Bülent Ecevit -Yok. 1940'lı yıllarda yaygın biçimde devam etmedi...

MŞG - Hayır, izin verirsiniz bitireyim, bir dakika lütfen...

Bülent Ecevit - Bireysel çıkışlar oldu..

MŞG - İzin verirsiniz bitireyim. 1946'dan, özellikle 1947'den sonra işin niteliği değişiyor. Siz çok kibar ve çok insancıl biri olduğunuz için çok dolaylı eleştiriler yönelttiğiniz sendikacıların rolü önemli bu aşamada. Türkiye'de işçi hareketi tarihini tanıyan herkes sizin Türk-İş'in 1970'de Erzurum'daki Genel Kurulu'nda genel grevi

savunduğunuzu ve Türk-İş yöneticilerine karşı bu konuda mücadele ettiğinizi anımsar. Türkiye’de işçi sendikacılığında 1947 tarihi dönüm noktasıdır. 1947’de ve hemen sonrasında durum 1946’dan farklıdır: Çünkü, işte 1970’lerde genel grevi savunduğunuz için size saldıran, 1980’de işçilerin siyaset sahnesine ağırlıklarını koymalarını önermenizi “işçileri kışkırtmak” biçiminde değerlendiren sendikacıların kökenleri 1947 sendikacılığındadır, sendikacılık anlayışındadır. Buda 1947’de çıkarılan Sendikalar Kanunu hükümleri, dönemin CHP iktidarının sendikacılık ve işçi hareketi konusundaki yaklaşımı ve nihayet ilk sendikaların CHP tarafından bizzat Kamu İktisadi Teşekküllerinde (KİT’lerde) kurulmasıyla ilgilidir. Bu sendikacılar daha sonra, 1952’de Türk-İş’i kurup, işçi hareketinin belli ve önemli bir bölümünü denetimleri altına alacak olmaları açısından incelemeye değer niteliktedir. Varlıklarını, varoluş nedenlerini bir iktidara bağlamak alışkanlığı edinen sendikacı ve sendikalar 1947-1950 arasında CHP iktidarına, 1950-1960 arasında Demokrat Parti (DP) iktidarına bağlandılar. Bu tür sendikaların ve/veya sendikacıların iktidarla yada iktidara aday siyasi partilerle mücadele etmeleri zor. İşçi hareketinin nabzını elinde tutan sendikacılar, işçilerin kimi isteklerini, 1947’den sonra biraz zora aldılar, yokuşa sürdüler diyebiliriz. Bu tür sendikaların ve yöneticilerinin engellemesinin dışında, işçilerin 1908’den bu yana

gelen, özellikle sendika ve grev hakları konusunda ısrarlı istekleri var. Şunu söyleyebiliriz belki 1961’de 20 yaşında olan bir işçinin, elbette 1908’de yürürlüğe giren TECHKM’den haberi olmayabilir. Ama onların öncülüğünü yapan insanlar (isimler de verebilirim: Uzeyir Kuran, Yusuf Sidal örneğin, başka isimler de var) yani işçi sınıfının içindeki önderlerin kendi tarihini bilmedikleri ileri sürülemez. Nasıl CHP’nin bir tarihi varsa, işçi sınıfımızın da bir tarihi vardır...

Bülent Ecevit - Efendim biliyorum ama, bireysel kalmıştır.

MŞG -Hayır, hayır, ben aynı kanıda değilim. Lütfen sayın Ecevit bir dakika. İşçi sınıfı dememizin nedeni ideolojik birtakım nedenlerden değil. İşçi sınıfı denmesinin nedeni işçilerin yaşam biçimlerinin birbirine benzemesidir. Oturdukları mahalleler aynı. Aynı yerlerde oturuyorlar. Benzer şeyleri yiyip-içiyorlar, benzer şeyleri giyiyorlar. Aynı yerlerde çalışıyorlar. Ve işçilerin ortak hafızası var. Bugün 12 Eylül 1980’den beri, ve daha önceki baskı dönemlerinde yapılmak istenen işçi sınıfının ortak hafızasını paramparça etmek değil mi?

Bülent Ecevit -Evet, evet, doğru.

MŞG -Bu ortak hafıza bireysel olarak işçi Ahmet’in veya işçi Elif’in kafasında/düşüncesinde belki yüzde yüz yoktur. Ama onlara öncülük eden işçiler mutlaka bir

şeyleri anımsıyorlar. Bugün 1989'da 1 Mayıs gösterilerinde 18 yaşında bir çocuk vuruldu: Mehmet A. Dalcı vuruldu. Elbette vurulan Mehmet'in 1976'daki grevlerden, sendikalardan, 1977'deki 1 Mayıstan dolayı, en azından dolayı, bir bilgisi vardır. Bunu inkar edemeyiz. İşçi sınıfının ortak hafızası her türlü baskıya karşı kendi mekanizmalarıyla, kulaktan kulağa yaşıyor/yaşatılıyor. Dolayısıyla işçi hareketi hakların tanınması için mücadele etmemiştir veya toplumsal baskı gelmemiştir konusuna...

Bülent Ecevit - Sonuç alıcı bir mücadele olmamıştır.

MŞG - Elbette işçilerin bizzat TBMM'den yasaları geçirmesini de beklemiyoruz. Tüzel düzenlemeler için sizin gibi, Sadi Irmak gibi bir Çalışma Bakanı ve olumlu siyasi çevre koşulları gerekmiştir.

Bülent Ecevit - Hayır, veya işçi hareketinin kendi içinde bir şey oluşturması...

MŞG - Ama işçi hareketi veya sendikacılar bizzat hiçbir zaman TBMM'den kanun çıkaramazlar ki. Ama şunu anımsatmak istiyorum: 1963'te siz TBMM'de, hükümette ve TBMM'de yasaların çıkması için Komisyonlardan Genel Kurula (TBMM Genel Kurul'una), Genel Kurul'dan Komisyonlara koşarken, o sırada Kavel grevi yapılıyor. Ondan önce düzenlenmiş birtakım gösteriler ve yürüyüşler, benzer bir dizi eylemler var.

Bunların dökümünü değişik çalışmalarımda yaptım. İzninizle bir kez daha aktarmak istiyorum: Ekim 1961'den yani 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasındaki ilk genel seçimlerden, 24 Temmuz 1963'e dek düzenlenmiş işçi eylemlerinin dağılımı şudur: Toplam 16 grev. 6 Oturma grevi. 7 Sakal grevi. 5 Miting ve gösteri. 12 sessiz yürüyüş ve gösteri. 126 bildiri dağıtımı, demeç verilmesi vb. eylemler. Bunlar yadsınamaz.

İŞÇİLER HAKLARINA SAHİP ÇIKMALI

Bülent Ecevit - Tabii. Yalnız unutmayın ki 1961 Anayasasına toplu sözleşme ve grev hakları girmişti. Ve 1961'de kurulan hükümetle birlikte bu hakların yasalaşması için gerekli hazırlıklar başlamıştı. Bunlarla eş zamanlı olarak başladı eylemler. Ama düşünün 1950 ile 1960 arasında alabildiğine popülist bir iktidar var, toplu sözleşme ve grev hakkı vaad ederek gelmiş. On yıl iktidarda kalmış ve bu hakların sözünü ettirmemiş. Ona karşı etkin bir tepki oluşmuyor. Yani bunlar tarihsel süreç içinde sosyal haklar bakımından eksiklerimiz. Beni son aşamada, yani 1989 işçi eylemlerinde sevindiren de etkin bir işçi hareketinin kendiliğinden ortaya çıkmasıdır. Benim özlemim buydu. Yani şunun veya bunun iyi niyetine bağlı olmamalı. Sosyal hakların gelişmesi iktidara gelen partilerin niyetine bağımlı olmamalı. Aksi

halde bu hakların toplumsal güvencesi olmaz. İyi niyetli bir kimse veya parti gelir birtakım hakları tanır. O gider, iktidardan başkası iktidara gelir o hakları geri alınır. Nitekim öyle olmuştur. Bu nasıl önlenir? İşçi hareketinin bu haklara sahip çıkmasıyla önlenir. Beni 1989 olaylarında sevindiren de bunun başlamış olmasıdır.

SENDİKA BÜROKRASİSİ

MŞG -Aslında bunu şöyle yorumlayabiliriz miyiz? : 1989'da kendiliğinden olmaktan çok sendikaların 1989'a dek süren engellemeleri aşıldı gibi. Siz de, belki sendikacıları üzmemek için...

Bülent Ecevit -Engelleme demeyelim de tutukluluğu veya yetersizliği diyelim.

MŞG -Sayın Ecevit, lütfen Fransızların dediği gibi, “noktaları i'lerin üstüne koyalım”. 1970'de siz Türk-İş'in Erzurum'daki Genel Kurulu'nda “genel grev hakkı tanınmalıdır.” diyorsunuz. Orada kimi sendikacılar kalkıp, “Biz istemiyoruz.” diyebiliyorlar. Bu konuda birçok örnek verilebilir: Aynı şey 1950'de de yaşandı örneğin: CHP hükümetinin Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, “Grev hakkı isteyen işçi Türk değildir.” anlamına gelecek şeyler söylüyor. Ve bunun üzerine bazı sendikacılar, TBMM'ye ve gazetelere telgraflar,

mektuplar gönderip, “Biz grev hakkını istemiyoruz. Kimse de bizim adımıza grev hakkını isteyemez.” diyorlar. Ama o sırada başka sendikacılar da başka telgraflar çekiyorlar. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesine mektuplar gönderiyorlar ve grev hakkını ısrarla istiyorlar: “İşçi grev hakkını ister.” diye yazıyorlar. 14 Mayıs 1950’ye dek grev tartışması çok canlı bir biçimde sürüyor...

Bülent Ecevit -Sizin sözünüzü kesip, şu anımı nakledeyim: Kesin tarihi anımsamıyorum, 1970’li yıllarda Sosyal Sigorta Kurumu’nun bir hastanesinin açılışında, adı lazım değil, önde gelen sendika liderlerinden biri, rahmetli Şemsettin Sırer’i “Türk işçi hareketine en büyük katkıda bulunmuş bakanlardan biri” olarak andı.

MŞG -Doğrudur. Şemsettin Sırer’in yakını olan, taraftarı olan sendikacılardan biridir. İzninizle şu noktayı belirtmek istiyorum: Yasalar var; yasaların çıkması için Sadi İrmak kendi döneminde, siz kendi döneminizde, TBMM’deki birtakım milletvekillerini, bakanları ikna ederek, birçok engeli giderebilmek için gerçekten insan üstü çaba gösterdiniz. Ama bu arada bu yasaları yürürlüğe girdikten sonra uygulayacakların bir bölümü sendikacılar. Sendikacılara sizin olumlu bakmadığınız anlaşılıyor. Bunların istisnaları var. Onlardan biri de başbakanlığınızda Çalışma Bakanınız Bahir Ersoy. Bu tür

sendikacılar da var. Ama Türkiye işçi hareketinin sorunlarından bir tanesi kötü sendikacılar değil mi?

Bülent Ecevit -Evet, evet.

MŞG -Bu konuda bir şeyler söylemek istemez misiniz?

Bülent Ecevit -İşte söylediklerimden o çıkıyor zaten (Hep birlikte gülüşüyoruz.)

ÇALIŞMA BAKANİ OLARAK ECEVİT

MŞG -1960'lı yılların başında CHP'nin en genç milletvekillerinden birisiniz. Ve İsmet İnönü sizi Çalışma Bakanı olarak atadı. Bize bu dönemi anlatır mısınız? Çalışma Bakanlığına nasıl atandınız?

Bülent Ecevit -O sıralarda *Ulus*'ta siyasal yazılar yazıyordum. Rahmetli İsmet İnönü toplu sözleşme ve grev haklarının artık zamanı geldiğine içtenlikle inanıyordu. Ve benim de inandığımı biliyordu. Tahmin ederim bu nedenlerle beni Çalışma Bakanlığına atadı. Aramızda bu konuda hiç bir konuşma olmamıştır. İsmet İnönü o hükümetin kuruluş hazırlıkları sırasında CHP yetkilileriyle ve yöneticileriyle tek tek görüşmeler yaptı, fikir aldı. Bazı yöneticilerin, yani birkaç kişinin Çalışma Bakanı olarak beni de önermiş olduklarını sonradan

duydum. Ama belli ki İsmet İnönü'nün kendisi öyle uygun görmüştü.

MŞG -Toplu iş sözleşmesi, grev ve sendika hakları konusunda 1960-1961 döneminde Çalışma Bakanlığında bulunan Sayın Prof. Dr. Cahit Talas'ın hazırladığı/hazırlattığı *Beyaz Kitap*'tan yasaların çıkarılmasında yararlandınız mı?

Bülent Ecevit -Biz 1961 hükümetini kurmadan önce CHP Araştırma Merkezi'nde kendi tasarılarımızı hazırlamıştık. Tabii Bakanlıkta hazır bulduğum tasarı önceki duruma göre çok ileri bir aşamayı. Ama bizim görüşümüze göre yetersizdi. Onun için onu bir tarafa bıraktık. Ve hazırlığını yaptığımız kendi taslağımızı ele aldık.

MŞG -Siz CHP Araştırma Bürosu'nun *İçtimai Meseleler, Milli Eğitim-İşçiler-Sağlık*, (Ankara, 1958) ile *İşçi ve İşveren Mesleki Teşekkülleri Kanunu Projesi-Sendika Hürriyeti*, (Ankara, 1959) çalışmalarına katılmış mıydınız?

Bülent Ecevit -Evet.

MŞG -O yıllarda CHP Araştırma Bürosunda birlikte çalıştığınız arkadaşlarınızdan birkaç isim verir misiniz lütfen?

Bülent Ecevit -Rahmetli Doğan Avcioğlu, Osman Okyar ve Coşkun Kırca'yı hatırlıyorum. Hepsi sonradan bir başka tarafa dağıldılar.

MŞG -Bu ilginç; çünkü Doğan Avcioğlu 27 Mayıs 1960'dan sonra bir ara Türk-İş Araştırma Bürosu'nda çalıştı. O arada Türk-İş ile CHP arasında birtakım danışma ve işbirliği türünde ilişkiler oldu mu? Hatta o sırada Türk-İş genel başkanı olan rahmetli Seyfi Demirsoy'un CHP'liliği ileri sürülmüştü.

Bülent Ecevit -Yakın ilişkilerimiz vardı. Ama sendikacıların çoğu sağ partilerde üye idiler. 1980'e kadar da öyle kaldılar. Türk-İş yöneticilerinin çoğu öyleydi. CHP'ye üye olanların çoğu ise partiyle fiili ilişkilerini gevşettiler.

MŞG -İlk Çalışma Bakanı Sadi Irmak'a ilişkin anılarınız var mı?

Bülent Ecevit -Tabii. Arada önemli bir kuşak farkı var. Birlikte bu konularda çalışmalarımız olmadı. Fakat ilk Çalışma Bakanı olarak kendisinin ortam hazırlamak bakımından, işçi hakları fikrini geliştirmek ve Türkiye'ye yerleştirmek açısından elbette önemli katkıları olmuştur.

1974'TEN 1989 TÜRKİYE'SİNE: KABUSTAN ÇIKIŞ?

MŞG -1973'de, 12 Mart 1971 darbesinden çıkışta, sizin ve CHP'nin, o zamanki Süleyman Demirel ve Adalet Partisi (AP) ile birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önerdiği cumhurbaşkanı adayına karşı ciddi muhalefetinizin, 12 Mart 1971 darbesinden, getirdiği baskı döneminden ve anti-demokratik düzenden çıkışta önemli bir rolü oldu. CHP ve AP'nin işbirliği bu anlamda tarihi bir dönemecin simgesidir. 12 Eylül 1980 darbesinden bu yana dokuz yıl geçti. Yeniden bir cumhurbaşkanı seçimine yaklaşıyoruz. Toplumun 12 Eylül 1980'nin etkisinden çıkışında sizin DSP olarak, SHP (Sosyaldemokrat Halkçı Parti), DYP (Doğru Yol Partisi) ve hatta RP (Refah Partisi) ile birlikte bir şeyler yapmanız gerekmiyor mu?

Bülent Ecevit -Ne gibi?

MŞG -Bilmiyorum. Ben de onu soruyorum. Yani şöyle diyelim: Siz Süleyman Demirel'le birlikte Ordu'nun cumhurbaşkanlığına aday gösterdiği Faruk Gürler'e karşı ciddi bir muhalefet yaptınız. Ve o cumhurbaşkanı seçilemedi. Ve bu olayla toplum 12 Mart kabusundan çıkmaya başladı. Olaylar ondan sonra farklı bir boyut aldı. Benzer bir olayı günümüzde yaşayabilecek miyiz?

Bu konuda siz DSP, DYP, SHP ve belki RP ile birlikte bir şeyler yapabilir misiniz?

Bülent Ecevit -12 Eylül yönetimi ve onu izleyen Özal ve ANAP iktidarı özellikle seçim sistemini yozlaştırarak Türkiye’de demokratikleşmenin önünü tıkamışlardır. Çünkü sadece eşit oya dayalı serbest seçimlerle demokrasi olmaz ama onsuz hiç olmaz. Oysa 1982’den itibaren oluşturulan, özellikle 1987’de son derecede yozlaştırılan seçim sistemi ulusal iradeyi TBMM’ye yansıtamaz duruma gelmiştir. Ve dolayısıyla meclis yoluyla ulus iradesi devlet yönetimine de yansıyamaz duruma gelmiştir. Oy eşitliği diye bir şey kalmamıştır. Bir parti ortalama 30 bin oyla bir milletvekili çıkarırken bir başka parti ancak 78 bin oyla milletvekili çıkarabilmiştir. DSP ve RP ise ikişer milyon dolaylarında oyla tek milletvekili çıkaramamıştır.

Bu düğüm çözülmeden tam demokrasiye geçilmesi mümkün değildir.

Bu düğümü çözebilmek için de elbette muhalefet partilerinin dayanışması gerekir. Fakat bu düğümü çözmek için dayanışma şöyle dursun bu düğümün atılması, bu düğümün bağlanması için 1987’de SHP, ANAP ile işbirliği yapmıştır. Eğer SHP, ANAP’la işbirliği yapmasaydı ve muhalefet partileri “Biz böyle bir seçim sistemiyle seçime girmeyiz.” diye direniş gösterseydi (ki

SHP engel olmasaydı böyle bir direniş yapılabilecekti) o zaman seçim sistemi bu ölçüde yozlaşmış olmayacaktı.

MŞG -Şu anda bu konuda bir şey yapılabilir mi?

Bülent Ecevit -Ben sürekli olarak bu konuda çağrılarda bulunuyorum. Buraya (Paris'e) gelmeden birkaç gün önce de partimiz kamuoyuna "Seçim Sisteminin Adilleştirilme Projesi" isimli bir tasarı sundu. Bütün partilere ve gazetelere de gönderdik. Fakat benim bildiğim DYP'den hele hele SHP'den herhangi bir olumlu yanıt gelmedi.

Ancak son yerel seçimlerde oylarının çok düşmesi yüzünden ANAP, "kendi kazdığı çukura kendisinin düşebileceği" korkusuyla, belki seçim sistemini değiştirmek isteyecektir.

Biz uzun zamandır çağrıda bulunuyoruz. Fakat özellikle SHP yan çiziyor. Ve SHP yöneticileri sıkıştırıldıklarında, "hele biz de bu seçim sistemiyle iktidara gelelim, ondan sonra düşünürüz." diyorlar.

MUSTAFA B. YALÇINER : M. ŞEHMUS GÜZEL İLE BİR MEKTUP SOHBET

GERÇEMEK, TAŞELİ YÖRESİ KÜLTÜR VE DÜŞÜN DERGİSİ'nin yaratıcısı ve herşeyi MUSTAFA B. YALÇINER'le yaptığım bu söyleşi biraz farklı : Çünkü ileti aracılığıyla gerçekleştirdik. Mustafa Mersin taraflarında ben Paris'te olunca başka türlü mümkün değildi. Sorularını yazılı olarak ilettiler. Yanıtladım. Okudu, son biçimini bana yeniden gönderdi. Metni yeniden okudum, onayladım ve yayınlandı. Yöntemi bakımından farklı bu söyleşiyi de örnek olması umuduyla burada olduğu gibi sunuyorum. Abidin Dino kitabını hazırlarken kullandığım söyleşi yöntemine ilişkin kimi bilgiyi içeriyor olması da cabası. Ülkemizin mütevazı ve çalışkan, cömert ve paylaşımcı insanlarından biridir Mustafa B. Yalçiner : O'nu büyük bir dostluk sevgisi ve yakınlığıyla selamlıyorum, her zaman :

BİR MEKTUP SOHBET

Paris'te yaşayan, sürekli kitap üreten ve Gerçemek'e de yazı gönderen M. Şehmus Güzel, Gerçemek'in 8. sayısının iç kapağında çıkan fotoğraf ve yazı ile ilgili olarak geçenlerde bana bir mektup gönderdi :

“Derginin iç kapağındaki sunumu gördüm. Duygulandım. Abidin de görseydi, çok sevinirdi. ‘Güzel olmuş, Şehmus,

ellerine sağlık, Mustafa Yalçiner'e teşekkür etmeyi unutma. Selamımı gönder' derdi. Evet, ellerinize sağlık kardeşim. Yazar takımını bundan daha fazla, hiçbir şey sevindiremez" diye yazmış.

Sunumda Şehmus'un Abidin Dino başlıklı üç ciltlik çalışmasının birinci kitabının kapağı yer alıyordu.

Oral Çalışlar da söz etti bu kitaplardan, 15 Mart 2008 Cumartesi günü Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde.

Ben de Şehmus'a verdiğim yanıtta, ona Abidin Dino hakkında birkaç soru yönelttim. Şehmus, incelik gösterdi ve soruları yanıtladı.

İşte böylece M. Şehmus Güzel ile Kitap Yayınevi tarafından okuyuculara sunulan Abidin Dino başlıklı çalışması konusunda kısa bir "mektup sohbet" gerçekleştirdik. Buyurun sohbetimize:

M. B. YALÇINER- Kimdi Abidin? Nasıl bir kişilikti? Kısaca anlatır mısınız? Onu ne zaman tanıdınız?

M. ŞEHMUS GÜZEL- Abidin, bir gazeteci, bir yazar, bir şair, bir ressam, bir heykeltıraş kısacası büyük bir sanatçı. Herkesle eşit eşite davranırdı. Özellikle arkadaşlarıyla, dostlarıyla, yoldaşlarıyla, yolcanlarıyla. Sevdiklerinin kendisine sadece adıyla hitap etmelerini isterdi. Abidin'e "Peder" diye hitap eden tek insan Yaşar Kemal'dir. Ve Abidin bu işe bozulmazdı fakat Yaşar Kemal'in Güzin'e

“anne” diye hitap etmesine kırmızı kart gösterirdi. Ne de olsa gençliğinde kalecilik yapmış adam. Abidin, ne “sayın”ın ön gelmesine ne de “bey”in son gitmesine tahammül edebilirdi. Eşitlikten yana olmayı bizzat kendi yaşamında da gösterdi.

Abidin'i 1972 yazında tanıdım. Nasıl tanıştığımızı üçüncü ciltte anlatıyorum. 1980'lerin Paris'inde arkadaşlığımız düzenli görüşmelerle perçinlendi. On beş günde bir, bazen daha sık, bir araya gelirdik. Çoğunlukla eşi Güzin'le birlikte oturdukları ev-atölyelerinde. Abidin için resim ve heykel atölyesi olan ev-mekân, Güzin içinse yazım-atölyesi görevini yerine getiriyordu. Güzin'in yazıları/makaleleri, bilimsel çalışmaları, kitapları, çevirileri bunun ispatıdır/tanıklarıdır.

M. B. Y.- “Son yirmi yılımın büyük bir parçasını alan” diye nitelendirdiğiniz bu çalışmaya neden ve nasıl karar verdiniz?

M. ŞEHMUS GÜZEL- Abidin Dino'nun bizi 7 Aralık 1993'te terk etmesinden sonra hemen hemen bütün gazetelerde, dergi ve benzeri yayın organlarında hemen hemen herkes bir şeyler yazdı. Abidin'i anmak için bunlar çok duygulu, sevimli ve son derece şirin şeylerdi. Ama Abidin'i tanımak için yeterli değildi. Yayınlanan makaleler ve haberler sayesinde şunu da fark ettim: Abidin yeterince tanınmıyor. Ve hatta hayatına ilişkin kimi konularda, kimi noktalarda hatalar bile var.

Bunlarda bizzat Abidin'in bile rolü olduğunu belirtmeme lütfen izin veriniz. Çünkü çocukluğundan beri rakamlarla arası iyi olmadığından (Robert Kolej'de ortaöğrenimini terk etmesinin nedenlerinden biri de mutlaka aritmetikti) Abidin, yaşamındaki önemli dönüm noktalarının tarihlerini bile yanlış anımsardı, yanlış yazardı. O zaman bu yanlışların sürmesi bir yerde kaçınılmazlaşıyordu.

Bunun üzerine Abidin Dino'nun 23 Mart 1913'te doğumundan vefatına kadar geçen zaman dilimini kapsayan bir çalışma için kolları sıvadım,1993'ün hemen sonunda.

Yalnız şunu da eklemeliyim: Abidin'le Temmuz 1988'den vefatına kadar hayatının değişik dönemlerini söyleşi yöntemiyle kasetlere kaydetmiştim. Bu çalışmamda Abidin'in bizzat anlattıkları işime yaradı elbette. Ama hayatının çeşitli dönemleri hakkında yeterli bilgi yoktu. Abidin de zaten hayatının bazı dönemleri için hiçbir şey yazmamış, hiçbir şey söylememişti. O zaman şöyle bir yöntem uyguladım: Abidin üzerine yazılanların ve bizzat Abidin'in yazdıklarının tümünü okudum. Abidin, iyi bir çiftçi gibi birçok yazısına hayatından kimi sahneleri, kimi ufak tefek anıları tohum serper gibi serpiştirmiştir. Bunlardan hareket ederek Abidin'i hayatının değişik dönemlerinde yakından tanıyan insanlarla söyleşiler yaptım. Elbette en başta eşi, yeri doldurulmaz sevimli

insan Güzin Dino ile. Güzin’le aynı konuları kırk kere konuştuğumuz oldu. Her seferinde yeni bir şeyler daha ortaya çıkıyordu. Ve her seferinde bir öncekinde anımsanamayan bir isim, bir olay da kendini ele veriyordu. Güzin ile ayrıca diğer dost ve arkadaşlarla dünya kadar kaset doldurdum. Abidin’in bütün kadim dostları, en olumlu tarzda bana yardımcı oldular. İsimlerini ve görüşme tarihlerini çalışmamın kaynakçasında belirtiyorum. Liste epey uzundur. Hepsine teşekkür borçluyum.

M. B. Y. - Abidin Dino gibi birinin bilinmeyen nesi kalıyordu ki? Bu üç ciltlik kitapta “yeni” olarak ne ya da neler var?

M. ŞEHMUS GÜZEL- Bunu kitabı okuyunca göreceksiniz. A’dan Z’ye yeni bilgiler var diyebilirim. Abidin seksen yıllık hayatına birkaç yüzyıl sığdırmayı başarmış bir sihirbazdır. Yirminci yüzyılın en önemli sanatçıları tanıdı, onların bir kısmıyla sıkı arkadaşlık yaptı. Ancak zaman cetvelinin kimi dönemlerini hiç bilmiyorduk. Çünkü Abidin öyle özel olarak oturup hayatını anlatan biri değildi. Söyleşi yöntemiyle konuşmalarımız dışında, hayatını kimseye anlatmadı. O nedenle bizzat araştırmak gereğini duydum. Şunu da söylemek lazım: Evet, Abidin Dino çok tanınan biri, ama yeterince tanınmadığı da açıktı. Bunu fark ettiğimden bu boşluğu doldurmak

istedim: Çünkü onun yaşamında hepimizin işine yarayacak dünya kadar ders var: İnsanlık dersleri...

M. B. Y. - Abidin Dino, Eylül 1942’de siyasal görüşleri ve muhalif olması nedeniyle İstanbul’da gözaltına alındı ve hemen sonra bu kentten uzaklaştırıldı. Önce Çorum’un sevimli kasabası Mecitözü’ne, sonra Adana’ya “ikamete memur” edildi. Adana’da “Kutu Saray” olarak nitelendirdiği evinde yaşadı. Abidin ne diyordu, Adana ve oradaki yaşamı hakkında. Biraz bilgi verebilir misiniz?

M. ŞEHMUS GÜZEL- Dedesi Abidin Paşa, Adana’da uzun süre valilik yaptı ve dünya kadar şey gerçekleştirdi. Örneğin Saat Kulesi. İsmi şimdi bir caddede ve birçok mekânda yaşatılan Osmanlı İmparatorluğu’nun ve döneminin önemli bir siyasetçisi ve devlet adamıydı Abidin Paşa. Torununa, yani dostumuz Abidin Dino’ya gelince, o önce 1926 yaz aylarında geldi Adana’ya. At sırtında dolaştı. Tazı yarıştırdı... En güzel günlerini Adana’da geçirdi o çocuk. Evet Adana’da Babası Rasih Bey’le... Sonra Abidin Dino 1943 başından 1945 ortasına kadar Adana’da “ikamete memur” edildi. Hayatında asla memurluk yapmamış ve bu işten köşe bucak kaçmış Abidin’e en büyük haksızlık işte budur: “ikamete memur” olmak. İkamete memuru filan yok bu işin, yahu basbayağı sürgün adam (Bu son cümlede Güzin’i taklit ediyorm. Güzin aynen böyle derdi.) O yıllardaki birçok akıllı yazar, şair ve sanatçı gibi... Bilmem anlatabiliyor

muyum? Sürgündü Abidin Dino Adana'da, kendi ülkesinde. Abidin'in sürgünlükte bunun dışında başka şikayeti de olmamıştır. "Ne var yani halkımı, Anadolu halkını tanıdım. Çok da iyi oldu" demez mi bir de! Ama dedesi Abidin Paşa torunu Abidin'in Adana'ya sürüldüğünü duysaydı, öyle bir fesuphanallah çekerdi ki Toroslar titrerdi, doğrusunu isterseniz.

Abidin Adana'da, 22 Eylül 1943'te, Güzin Dino ile evlendi: Abidin aşkı için, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki asistanlık görevini ve baba evinin lüksünü terk edip trahomun kol gezdiği ve her gün birçok can aldığı Adana'ya gelen genç Güzin Dikel: Aşk bu değilse, kardeşim aşk nedir?

Abidin için Adanalılar hep gerçek ve candan birer hemşeri olarak kaldılar. Adana'yı, Çukurova'yı ve insanlarını çok sevdi Abidin. Tanıyıyım. Hele o belalı sürgün günlerindeki efendi, yardımcı ve dayanışmacı dostlarını, Naci Bey'i (Naci Kum, Müze Müdürü), Yaşar Kemal'i, Orhan Kemal'i, Güven kardeşleri ve diğerlerini, isimsizleri de...

Sonuçta, Abidin Dino ismi, bugün Adana'da şirin bir parkta yaşıyor. Bu da az şey değil elbette.

M. B. Y. - Üç ciltlik ve yaklaşık bin iki yüz sayfalık kitapta, Abidin Dino'ya ve hayatına ilişkin her şeyi anlatabildiniz mi ?

M. ŞEHMUS GÜZEL- Maalesef hayır. Bu mümkün değildi. Çünkü Abidin'i tanıyan, onunla birlikte bir süre yürümüş ne kadar insanla konuşsam konuşayım, bilinmeyenler ve asla bilinemeyecekler var. Çünkü Abidin, hiçbir zaman bütün hayatını A'dan Z'ye anlatmak yanlısı olmadı. Abidin, anlatmayınca istediğimiz kadar araştırma yapalım, bulamayacağımız ve ortaya çıkaramayacağımız hayat dilimleri, an(ı)ları olacaktır. Bu, istesek de istemesek de maalesef böyledir.

M. B. Y. - Kasetlere kaydettiğiniz, Abidin'le söyleşilerin tümünü kitaba koydunuz mu?

M. ŞEHMUS GÜZEL- Hayır. Bu çalışma için yirmi yıldan fazla bir zaman içinde bizzat topladığım malzemeyi tümüyle kullan(a)madım. Çünkü bütün malzemeyi kullanmaya kalksaydım, üç ciltten daha fazlasını yayınlamak gerekecekti. Bunun da okuyucuyu yorma olasılığı var. O nedenle Abidin'in hayatı, her açıdan onu tanımaya ve bilhassa bilmeye yönelik en önemli yönleriyle, bu üç ciltte sunuluyor. Üç cilt ama bir çırpıda okunabilecek şekilde, bir bütünlük içinde sunuluyor. Fotoğraflar, desenler, karikatürler (Abidin'in çizgilerine "harikatür" denmesini öneriyorum) ve resimleri ile. Böylesi en iyisi oldu. Kalanları başka biçimlerde değerlendirmeyi düşünüyorum. (1)

M. B. Y. - Türk kültürüne yaptığınız bu büyük katkıdan dolayı sizi kutluyor, size ve emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

Kaynak : GERÇEMEK, TAŞELİ YÖRESİ KÜLTÜR VE DÜŞÜN DERGİSİ, Yıl: 2, Sayı: 9, Mayıs 2008, iki ayda bir yayınlanır(dı) :

Not (1) : Bu bağlamda Abidin Dino'ya Dair başlıklı bir çalışmamı ekitap olarak ekitap.ayorum.com sitesinde 2019'da okuyucuyu sundum. Ücretsizdir. Hediyeimizdir. Abidin Dino'nun Türkiye Aşkı isimli başka bir çalışmam ise bir yayınevinde birkaç yıldır bekliyor. Sözleşmesi imzalanalı çok oluyor. Korona belası olmasaydı 2019 sonunda veya 2020 başında yayınlanmış olacaktı ... Pek yakında yayınını bekliyoruz. (14 Temmuz 2020). Abidin Dino'ya ilişkin başka çalışmalarım ise sürüyor ...

M. ŞEHMUS GÜZEL İLE SÖYLEŞİLER : VİR-GÜL- ÜNE DOKUNMADAN ÜZERİNE SÖYLEŞİ

(www.dergi.havuz.de’de yayınlanan bu söyleşinin sadece ilk bölümünü, bir-iki düzeltiyle, aktarıyorum.)

M. Şehmus Güzel ile Kaldıraç Yayınevi tarafından 1 Kasım 2008’de okuyucuya sunulan kitabı üzerine bir söyleşi yaptık. Buyurun söyleşimize :

Güzel, yazar, sanatçı, şair, öğretim üyesi, ozan ve müzisyen kadın ve erkek birçok kişiyle değişik konularda gerçekleştirdiği söyleşileri belli bir tarihi düzene göre derlemiş, toparlamış 192 sayfalık bir kitap haline getirmiş. İyi de etmiş. Ve bilhassa sohbetlerde söylenenlerin virgülüne bile dokunmadan sunuyor. Kitabın ismi de buradan ve kullanılan bu yöntemden geliyor zaten.

Bu kitap özellikle önce bu açıdan dikkat çekiyor. Çünkü önemli olan söyleşmek değil sadece, söyleşilenlerin aynen okuyucuya aktarılmasıdır da. Bilim adamı olarak M. Şehmus Güzel bu konudaki titizliğini bu çalışmasında da sürdürüyor.

Söyleşilerin konuları arasında tarih var, özellikle ve elbette toplumsal tarih. Onun yanında şiir var. Sanat, bilhassa resim, tiyatro ve müzik de var. Ve hepsini kucaklayan ve söyleşi yapılanlarınkilerini de içeren hayat var: Hem onların hayatları hem de bizimki. Çünkü kitap söyleşilerden bile oluşa Türkiye'nin yakın geçmişinden günümüze kültürel, siyasi ve toplumsal gelişmeleri irdeliyor.

Nitekim bizzat kendisi de tarihçi ve işçi tarihi üzerine çalışmaları bilinen yazarın, tarihçi ve bilim adamı Taner Timur'la yaptığı söyleşiyile kitabını başlatması bir rastlantı değil. Yazar böylece toplumsal tarihin önemini vurgulamak fırsatını yakaladığı gibi, söyleşilerin toplumsal tarih için önemli bir araç niteliği taşıdığını gösterme olanağı da buluyor.

Güzel, Ahmet Kaya ile Paris'te gerçekleştirdiği “yorgun muhabbet”te onunla sanatlılığı ve sanat anlayışı üzerine ve Almanya'nın 1970'leriyle 1980'lerin sonundaki durumunu kıyaslamasına ilişkin meseleleri konuşuyor. Güzel daha çok dinliyor. Az soru soruyor. Bu söyleşide Ahmet Kaya'nın dünyaya bakışını ve genel değerlendirmesini de özetle öğreniyoruz. Ahmet Kaya'nın dostluğu, içtenliği, hatta bir yerde saflığı ve açık yürekliliği bu satırlara yansıyor.

Söyleşi yapılan ozanlar arasında Abuzer Karakoç ile Mehmet Koç da var: Her biri kendi serüvenlerini, müzikle tanışmalarını, ilk konserlerini, ilk albümlerini, ilk siyasi eylemlerini, ilk göz ağrılarını ilk kodes deneyimlerini aktarıyor ... Seslerini duyabiliyoruz böylece. Hani biraz daha ısrar etsek türkülerini de dinleyecekmişiz gibi bir hava esiyor ...

Müzisyenleri Okay Temiz'le yapılan ve birçok açıdan orjinal nitelikler taşıyan bir söyleşi tamamlıyor: Okay Temiz'in hayatı a'dan z'ye gözler önüne seriliyor: Okay'ın ağzından ve en şirin yönleriyle. Babası subay, annesi müzik meraklısı ve müzisyen bir çocuğun geçmişi ve günü son derece çarpıcı deneyimlerle dolu. Traktörle okula gitmesi örneğin ... 1950'lerde Ankara'daki "gece hayatı" ... Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'le karşılaşması. Okay'ın jaz merakı ... Konservatuar'dan "atılması" ...

Şair olarak Ataol Behramoğlu ve Halil Uysal'ı buluyoruz: Ataol Behramoğlu şiiri ve şairi anlatıyor. Ruscadan çevirilerini de. Nâzım Hikmet'in eşinin kitabının çevirisine ilişkin çalışmasını da. Dünyaya ve ülkeye ve hayata nasıl baktığını da. Nasıl bakılması gerektiğini de. Ve örneğin edebiyat alanında "rüzgarın doğudan estiğini" söylüyor. Son derece isabetli bir tesbit.

Halil Uysal ise çocukluğu ve Nâzım Hikmet şiirleri sayesinde şiirle ilk ilişkileri yanında, bilhassa 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sırasında Ankara’da Hukuk Fakültesi’nde okuyan askeri bir öğrenci olarak yaşadıklarına ilişkin anı ve deneyimleriyle dikkatinizi çekecek. Türkçeye hediye ettiği sözcükleri ve Fransızca şiirden ve şairlerden hırsızlanan şiirleri de anlatıyor Uysal. Türkiye’de pek az bilinen veya hiç bilinmeyen veya bilindiği halde üstü kapatılan ya da kapatılmak istenen meseleler bunlar.

Türkiye’nin en iyi yazarlarından olan ama değişik nedenler sonucu henüz ve maalesef yeterince tanınmayan Sevim Burak konusunda M. Şehmus Güzel’in Burak’ın dostu ve oyunlarını Paris’te ve başka mekanlarda başarıyla sahneye koyan oyuncu ve tiyatro yönetmeni Luiz Menase nam-ı diğer Lulu ile yaptığı söyleşi ise Sevim Burak’ı tanımak isteyenler için mutlaka alınması gereken bir “ilaç”: Yemeklerden önce veya sonra. Artık nasıl uygun görürseniz.

Elias Petropulos’u Güzel’in anlatmasını rica ediyorum.

O da şöyle anlatıyor: “Elias, kendini ‘İstanbul diyen tek Yunanlıyım’ diye tanımlayan ve yeri doldurulamaz (söyleşi yapıldıktan bir süre sonra vefat etti) dev bir yazar olarak çıkıyor karşımıza: Hem büyük ve geniş açılı bir yazar, hem de çok iyi bir aydın. Hani

‘bilmediği şey yok’ denir ya işte o türden bir aydın. Hem okumuş hem de yazmış ama yalancı dünyadan bıkmamış sevimli bir insan. Elias, ‘iyi giyinmeyi, çıkmayı, çıkıp dolaşmayı, güzel kadınları hele Akdenizli olanlarını, içmeyi ve iyi yemek yemeyi, hele peynirli makarnayı, çok severdi ve bizzat kendisi de Ege ve Akdeniz yemeklerinin en iyisini yapardı. Makarnanın üstüne peyniri rendelemesini seyretmenizi ne kadar çok isterdim. Uzo yerine rakıyı tercih ederdi. Paris’te geniş bir çevreye sahip şık bir Yunanlıydı ve en yakın arkadaşları arasında birçok Türk vardı: En başta Abidin ve Güzin Dino, sonra yakın komşusu Yüksel Arslan ve diğerleri. Yaşar Kemal Paris’e uğradığında Elias ile muhabbet ederdi. Abidin’le birlikte olunca her şeyin tadı daha Adanavari bir hava alıyordu elbette.”

Petropulos’un Avrupa’yı ve onun içinde Almanya ile Fransa’yı karşılaştırması ve hatta kapıştırması ve hatta karmançorman etmesi yanında her iki devletteki ve Avrupa’daki medyaları, aydınları, sinemaları yerden yere vurması da göz ardı edilmemeli. Avrupa Birliği’ne ilişkin yorumları da ilgi çekici: Birçok açıdan. Ama Ege’ye ve iki yakasındaki karşılıklı komşularına gelince elinde değil ille Türkiye’yi tutacak. Evet bir Yunanlı için inanılır gibi değil: Türkiye’yi onun kadar seven de az bulunur hani. Alem adammış Elias. Güzel’in yalancısıyım. Ama Petropulos da söyleşisinde bunları ispat edici birçok şey anlatıyor.

Güzel'in söyleşi yaptıklarından biri de iyi yazar ve öğretim üyesi Nedim Gürsel. Güzel'e onu soruyorum. İşte yanıtı:

“Nedim artık bilinen ve tanınan bir yazarımız. Yazdıkları ve yaptıklarıyla. Söyleşimizde bunları biraz daha açmaya ve açıklamaya çalıştık. Nedim de Elias'la arkadaşlık etmiş bir dosttur. Nedim, bir ara Yunanlı bir hanımla evli olduğu için Paris'teki 'Küçük Yunanistan'ı iyi tanıyordu. Hatta o günlerde Paris'te yaşayan birçok arkadaşına 'Yahu madem Türkiye'ye gidemiyorsunuz bari bir Yunanlı kızla evlenin, böylece tatilinizi Yunanistan'da geçirir ve hiç olmazsa hasret giderirsiniz, çünkü Yunanistan Türkiye'ye çok benziyor' diye sevimli, epey 'uyanık', ama sonuçsuz tavsiyeler yapıyordu. Nedim'le yazarlık, kimi yapıtlarındaki bir tür masum veya utanğaç cinsellik ve benzeri binbir konuda söyleştik. Aydın ve aydının sorumluluğu konusunda da. Ataoğulları Behramoğlu'nun bu konularda söyledikleri de son derece dikkat çekici ve yararlı.”

Paris uzun zaman ressamlarımızın birinci durağı ve sık sık ta son durağı oldu. Çok eskilere gitmeden 1940'ların sonundan itibaren gelenleri düşünecek olursak, işte ilk akla gelenler Selim Turan'lar, Avni Arbaş'lar, Nejad Devrim'ler, Abidin'ler, Remzi Raşa'lar, Albert Bitran'lar, Hakkı Anlı'lar, Mübin Orhon'lar, Ömer Uluç'lar, Ömer Kaleşi'ler, Utku Varlık'lar, Yüksel Arslan'lar ... Hepsi evet

hepsi buraya geldiler, burada tuval açtılar, çizdiler ha çizdiler, ressamlıklarını ispat ettiler ve belli bir süre sonra, epey perişanlık ta çektikten sonra, nihayet sadece ressamlık yaparak geçinebilmek olanağını elde ettiler. Bu bir tür “milli piyango” ydu.

Kendilerini sevdirmesini ve saydırmasını bildiler. Böylece zamanlarının tümünü hayatlarını adadıkları sanatlarına, resime ayırabildiler. Bu herkes için ve her zaman o kadar kolay bir iş değildir. Bilen bilir. Bu akım içinde ve gençlerden iki isim seçmiş M. Şehmus Güzel. Onları kendisinin tanıtmalarını rica ediyorum:

“Evet Paris’te 1980’lerden bu yana demir atmış, kendilerine bir mekan ve çevre yaratmış iki ressamımızı seçtim. Biri erkek, biri kadın. İki de son derece dost, iyi sanatçı ve gerektiği zaman ellerini ateşe sokmaktan çekinmeyen iki aydın: Biri İsmail Yıldırım, öbürü Ody Saban. Resimleri ve yaşamları birbirinden çok farklı. Zaten birbirine benzemelerinin bir anlamı da olmazdı. O açıdan anlattıkları da çok farklı. Ody benim sevdiğim ‘delilerden’dir. ‘Deliliği’ biraz Abidin’i anımsatır. Yeri gelmişken eklemeliyim, Abidin de Ody’nin resmini beğenirdi. Ody, kadınlar ve kadınlık konusunda söyledikleri ve çizdikleriyle daha çok tanınmayı hakeden bir sanatçı. Hayatı da başlıbaşına bir roman. Hangimizin hayatı roman değil ki ?

İsmail'in hayatı da öyle. Nitekim söyleşilerimizde her ikisinin hayatından kimi dilimleri bulacaksınız. İşin çarpıcı bir yanını da böylece keşfediyoruz: Ody'nin İsrail'de bir "tur" attıktan sonra, İsmail'in ise Lübnan'da Filistin özgürlük savaşçılarının yanında savaştıktan ve savaş koşullarında bile resim yapmayı ihmal etmeden, Paris'e gelmiş olmalarıdır. Bu iki iyi sanatcının ayrı ayrı zamanlarda ve ayrı ayrı biçimlerde Paris'e gelmeleri Paris'in önemli özelliklerinden birini bir kez daha sergiliyor: Evet Paris işte biraz da budur: Yolların, yaşam çizgilerinin ve mesleklerin kesiştiği bir başkent. Bir uğrak. Bir durak. Kimi kez çok uzun ve hatta son durak. Şimdi her ikisi de Türkiye'de de tanınıyorlar. Çünkü her ikisi de resimlerini seven çevreler tarafından benimsendiler. Bir sanatçı için önemli olan meselelerden biri budur: Çevresini, sevenlerini bulmak.

İsmail ve Ody'nin ortak noktalarından biri de şudur:

İkisinin de paylaşmayı bilmeleri. Ody son derece ve hakikaten cömerttir. İsmail de kendince öyledir. Atölyesinin "kapılarını açık" bıraktığı günlerden birinde ziyaretine giderseniz eli boş çıkamazsınız. Aklınızda bulunsun."

M. ŞEHMUS GÜZEL

SÖZ SÖYLEŞİ YÖNTEM

ekitap.aqorum.com